

izvirni znanstveni članek
prejeto: 2011-08-10

UDK 726:27-523.6(497.472)

SREDNJEVEŠKA STAVBNA DEDIŠČINA BENEDIKTINCEV, DOMINIKANCEV, MANJŠIH BRATOV SV. FRANČIŠKA IN KLARIS V SLOVENSKI ISTRI

Mija OTER GORENČIČ

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta,
Novi trg 2, 1000 Ljubljana, Slovenija
e-mail: moter@zrc-sazu.si

IZVLEČEK

V prispevku je prikazan celosten pregled stavbne dediščine benediktincev, dominikancev, manjših bratov sv. Frančiška in klaris do leta 1500 v slovenski Istri. Obravnavani sta poznana srednjeveška stavbna zasnova njihovih samostanskih cerkva in ohranjena stavbna plastika. Oboje je postavljeno v širši, zlasti beneški umetnostni kontekst.

Ključne besede: srednji vek, Primorska, Obala, slovenska Istra, arhitektura, stavbna plastika, samostani, benediktinci, dominikanci, manjši bratje sv. Frančiška, minoriti, klarise, cerkev sv. Dominika, cerkev sv. Frančiška, cerkev sv. Klare, Ankaran, Koper, Piran

PATRIMONIO ARCHITETTONICO MEDIEVALE DEI BENEDETTINI, DOMENICANI, MINORITI E DELLE CLARISSE NELL'ISTRIA SLOVENA

SINTESI

Il contributo fornisce uno sguardo completo sul patrimonio architettonico dei Benedettini, Domenicani, Frati Minori Francescani e delle Clarisse fino all'anno 1500 nell'Istria slovena. Si prendono in esame il noto design architettonico medievale delle loro chiese abbaziali e la decorazione scultorea conservata. Entrambi sono collocati in un contesto più ampio, specificatamente in quello dell'arte veneziana.

Parole chiave: medioevo, Primorska, Litorale, Istria slovena, architettura, decorazione scultorea, monasteri e conventi, Benedettini, Domenicani, Frati Minori Francescani, Clarisse, chiesa di San Domenico, chiesa di San Francesco, chiesa di Santa Chiara, Ancarano, Capodistria, Pirano

UVOD

Monasticon slovenske Istre še ni napisan. Metod Benedik vzroke za pomanjkljivo raziskanost redovništva v Primorju pripisuje različni zgodovinski cerkveno-politični pripadnosti tega ozemlja, a hkrati poudarja, da je redovništvo kljub zunanjim spremembam živelo in ves čas imelo pomemben vpliv na versko in kulturno življenje ljudi te pokrajine (Benedik, 2005, 134–135). Kljub nepopolnemu poznavanju srednjeveške monastične zgodovine je obalni del Primorske v okviru celotne današnje Slovenije topogledno izjemnega pomena. Ravno v Kopru je namreč izpričan najstarejši poznani samostan na ozemlju znotraj sedanjih državnih meja (gl. Parentin, 1981–1982; Štih, 2005). Gre za ženski samostan, omenjen v listini, ki jo je 24. aprila 908 v Bresciji izstavil kralj (Italije) Berengar I. (ok. 850/853–924). Z listino je v svojo zaščito sprejel opatinjo Adlegido¹ in njen ženski samostan v Kopru, ki mu je načelovala, ter njemu pripadajoče pritikline skupaj z nesvobodnim agrarnim prebivalstvom (gl. Štih 2005, 43, 45 in nasl.). Samostan, katerega okoliščin in leta ustanovitve ter nadaljnega razvoja ne poznamo, prav tako ne vemo, kje je stal,² je pripadal ženskemu redu benediktink ali kanonis.³

Eden najpomembnejših virov o umetnostni podobi primorskih samostanov je nedvomno delo Pavla Naldinija (Naldini, 1700), ki je od 2001 dostopno v slovenskem prevodu (Naldini, 2001). Drugi stari zapisi ali opisi Istre, vključno z delom Nikolaja Manzuolija iz 1611 (Manzuoli, 1611), samostane v slovenski Istri zgolj omenjajo ali jim posvečajo le kratke opise (gl. npr. Darovec, 1999, 31, 32, 118, 132, 144, 157, 269, 270). Nekaj več besed, čeprav še vedno manj, kot bi si želeli, jim je namenil Giacomo Filippo Tommasini, čigar delo, prav tako iz 17. stoletja, imamo tudi v slovenskem prevodu (Tommasini, 1993).⁴ Zlasti z vidika samostanske opreme je nepogrešljiv vizitacijski zapisnik Agostina Valiera (Lavrič, 1986; Parentin, 1997). Iz začetnega obdobja sistematičnega raziskovanja primorske (tudi

samostanske) stavbne dediščine so dragocena predvsem dela Giuseppeja Caprina (Caprin 1905–07), Antonija Alisija (zlasti Alisi, 1955; 1997 z dopolnitvami Marie Walcher, Cigui, 2007 – objava Alisijevega rokopisa iz 1943), Francesca Semija (zlasti Semi, 1930; 1935b; 1937; 1975), Cornelia Budinisa (Bvdinis, 1928) in Domenica Venturinija (Venturini, 1906), od mlajših publikacij pa še najboljši vpogled omogočata kataloga Dioecesis Justinopolitana (Štefanac et al., 2000) in Istria. Città maggiori (Pavanello, Walcher, 2001); osnovne podatke o samostanih ponuja tudi delo Daria Albera Istria. Storia, arte, cultura (Alberi, 2001). Pregledne študije o primorski srednjeveški samostanski stavbni dediščini ni; tudi France Stele se v svoji monografiji o umetnosti v Primorju, kjer sicer daje poudarek slikarstvu, a obravnava tudi arhitekturo in kiparstvo, (srednjeveški) samostanski arhitekturi ali stavbni plastiki ne posveča.⁵ Samostojno knjigo ima od primorskih samostanov, ki imajo ohranjen vsaj še del svoje srednjeveške zasnove, le piranski minoritski (Granič, 1887; Dolinar, Vogrin, 2001; za stavbno zgodovino samostana je pomembna tudi študija Vuk, 1983, za kroniko pa še Šamperl, 1995; 1998; 2001a; 2002a), omeniti pa velja tudi knjižice Gianfilippa Squinzianija in Francesca Semija o nekdanji benediktinski postojanki v Valdoltri (Squinziani, 1882; Semi, 1935a) ter Antonija Alisija o koprskih samostanih sv. Dominika (Alisi, 1937) ter sv. Ane (Alisi, 2006 – original izšel 1910; za samostan observantov gl. tudi Manara, 1910; Prohinar, 2005) in raziskave koprskih samostanov manjših bratov sv. Frančiška (Guček, 1995; Guček, Štefanac, 1995; tudi Bonin, 2004), klaris (Bonin, 2001; 2002; 2003; Cunja, 2001; 2006) in servitov (Cherini, 1995; Hoyer, 2002; Pachera, Vescia, 2005, 37–78); za raziskavo samostanske stavbne dediščine je uporabna tudi monografija Staneta Bernika (Bernik, 1968); del ohranjene stavbne plastike pa v svojih študijah obravnava Predrag Marković (Marković 1995; 2000). Dragocena so tudi objavljena poročila o opravljenih konservatorskih posegih in gradivo, dostopno na piranski enoti Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, ki je nastalo ob raz-

1 Opatinja je morda spadala v sorodstveno-svaštveni krog Unruochingov in Supponidov in morda celo v krog najvišjega plemstva Italije z začetka 10. stoletja, o tem gl. Štih, 2005, 55–58.

2 Parentin (1981–1982, 60–61) je menil, da bi ga morda lahko poistovetili s koprskim samostanom Marijinega oznanjenja, ki ga je tržaški škof Bernard leta 1152 podaril beneškemu samostanu sv. Jurija Velikega (gl. Kos, 1915, št. 303; Kandler, 1986, I, 277–278), Štih (2005, 52) pa je opozoril, da za to ni nobenega pravega argumenta in da je leta 1152 podarjeni samostan moral biti moška ustanova. Kot piše Ostojč (1965, 89) v darovnici škofa Bernarda ni govor o cerkvi v mestu Koper, marveč o cerkvi (in samostanu) v Šmarju nad Koprom; prim. Naldini, 1700, 346 (Naldini, 2001, 252); Kandler (1855, 22) ima na tej strani dva vpisa: prvi pravi, da sta bila samostan in cerkev sv. Marije v Šmarju podarjena samostanu sv. Jurija v Benetkah, drugi vpis pa, da sta bila samostan in cerkev Marijinega oznanjenja, zunaj koprskega zidu, darovana ankaranskemu samostanu sv. Nikolaja; v povzetku listine Kandler (1986, I, 277–278) piše, da je 1152 tržaški škof Bernard podaril beneškemu samostanu sv. Jurija koprsko cerkev in samostan Marijinega oznanjenja. Cigui (2007, 413; Alisi 1943) ima pri lokaciji samostana na Šmarje zapisan vprašaj, hkrati pa na str. 414 piše, da je ankaranski samostan 1152 dobil samostan in cerkev Marijinega oznanjenja, ki sta stala sprva zunaj, nato pa znotraj mestnega obzidja; gl. tudi Moroni, 1858, 469; Schiavuzzi, 1889, 390; Tamaro, 1892, 80–81.

3 Štih 2005, 51–52; pregled starejših objav listine na str. 43–44, op. 3–10. Parentin (1981–1982, 60) je imel samostan za benediktinski; prim. Parentin, 1982, 72. Šašel (1989, 12) piše, da je ta ekonomsko močan ženski samostan, za katerega naj bi bili bližnji paraleli Monastero in Štivan, obstajal že v 9. stoletju in imel posestva raztresena po širokem celinskem zaledju. Alberi (2001, 438) navaja, da je benediktinski red v Koper prišel leta 908.

4 Gre za nekoliko skrajšano verzijo besedila L'archeografo 1837.

5 Omenja le cerkev sv. Bernardina pri Portorožu, o kateri pa pove le, da je iz 14. stoletja ter da ima križast obok in zvonik beneškega tipa (Stele, 1960, 41, 59).

ličnih stavbnih raziskavah in projektih prenove primorskih samostanov. Od slikovnih virov sta se v pričujoči raziskavi kot najbolj uporabna izkazala tloris Kopra Giacoma Fina iz 1619 in franciscejski kataster za Koper iz 1819.

Namen pričujočega prispevka je analiza ohranjene srednjeveške arhitekture in stavbne plastike benediktincev, dominikancev, manjših bratov sv. Frančiška in klaris na Obali. V eni od prihodnjih števil revije bo z analizo stavbne dediščine avguštink, observantov, tretjerednikov in servitov članek postal del celostne predstavitve arhitekture in stavbne plastike samostanskih redov⁶ do leta 1500 v slovenski Istri.

BENEDIKTINCI

Kje so bili v slovenski Istri v srednjem veku naseljeni benediktinci, ki jih štejemo za najstarejši meniški red v zahodni Evropi, v literaturi ni enotnih podatkov⁷. Med razlogi je na prvem mestu treba omeniti pomanjkljive vire, ki ne omogočajo niti določitve natančnega statusa benediktinskih redovnih skupnosti, ki se omenjajo na Primorskem. Tako za več lokacij ne vemo zagotovo, ali je bil tam samostojen benediktinski samostan ali pa »le« postojanka nekega benediktinskega samostana s sedežem drugje.⁸ Povzamemo lahko, da so benediktinci delovali v Kopru, Valdoltri, Izoli, Piranu, Portorožu, Strunjanu, Šmarju nad Kopro, na Serminu in Krogu nad Sečovljami, vendar pa

so podatki o okoliščinah ustanovitve oziroma o delovanju in ukinitvi posamezne postojanke večinoma skopi in mestoma tudi neenotni.⁹ Na naštetih lokacijah je iz časa do 1500 ohranjen le kamnit sarkofag, ki stoji pred južno fasado nekdanje benediktinske postojanke v Ankaranu (sl. 1).¹⁰

V Ankaranu je od okoli leta 900, ko se je kraj imenoval Gasello (gl. Squinziani, 1882, 37, 40; Semi, 1935a, 7), stala cerkev sv. Apolinarija, ki jo je 1072 tržaški škof in upravitelj koprške Cerkve Adalger skupaj z vinogradi, oljkami, njivami, dohodki in izdatki podaril opatu Zenu iz beneškega benediktinskega samostana sv. Nikolaja na Lidu in njegovi cerkvi (gl. Naldini, 1700, 215–217; Darovec, 2001, 156–157; Kandler, 1855, 20; Squinziani, 1882, 40, 68–69; Kos, 1911, št. 267; Kandler, 1986, I, 222). Prejete posesti so beneški benediktinci, ki so se naselili v Ankaranu, v nadaljevanju povečali (Squinziani, 1882, 41; Semi, 1935a, 8). Cerkev sv. Apolinarija je po beneškem samostanu prevzela patrocinij sv. Nikolaja, imenu pa je ljudstvo dodalo pridevek d'Oltra, in sicer zaradi lege nasproti Kopra ali pa kot razlikovanje od istoimenske koprške cerkve (gl. Naldini, 1700, 217; Darovec, 2001, 157; gl. tudi Kandler, 1855, 20; Squinziani, 1882, 36; Kandler, 1986, I: 298, II: 367, 386; Ostojic, 1965, 83; Alberi, 2001, 371–372).¹¹ Po naselitvi so benediktinci poskrbeli za izgradnjo potrebnih stavb, na mestu stare cerkve pa postavili novo, večjo.¹² Leta 1426 sta Marino della Rocca in njegova mati Eleonora s pri-

6 Korarji ali redovni kanoniki oziroma zborni kapitlji (gl. Mlinarič, 1993, 27; gl. tudi Oter Gorenčič, 2009, 27, op. 88) niso privzeti v obravnavo.

7 Naldini (1700, 208, 346; Darovec, 2001, 151, 252), omenja benediktince v Valdoltri in Izoli; Kandler (1855, 191) našteva ankaranskega in dva v Piranu (prim. Kandler, 1879, 23); De Franceschi (1879, 485) prav tako omenja ankaranski samostan in dva piranska; Squinziani (1882, 64, op. 1) poleg ankaranske postojanke navaja še dve v Kopru ter po eno na Serminu, v Izoli in Piranu; Schiavuzzi (1889, 390) za 12. stoletje našteva Šmarje, Ankaran in hospic v Izoli, enako Tamaro (1892, 80–81). Ostojic (1965, 81–93) našteva benediktinske postojanke v Valdoltri, na Serminu, Šmarju, po dve v Kopru in Izoli ter tri v/pri Piranu. Košir (1974) benediktincev na današnjem slovenskem Primorskem ne omenja. Enako Mlinarič (1982, 29–32, 34–35), ki pa v poznejši objavi (Mlinarič, 1991, 78) omeni Valdoltra. V isti knjigi Metod Benedik (1991, 433) med benediktinskimi samostani ne našteva nobenega v Primorju, v poznejši objavi (Benedik, 2005, 136–137) pa, sklicujoč se na Naldinija, omenja priorat v Valdoltri in benediktinski hospic v Izoli. O več postojankah piše Pangerl (1984, 40): »Čisto oglejskega izvora pa je vrsta benediktinskih ustanov v naših obalnih mestih Kopru, Piranu, Izoli ter v njihovi okolici v tem času.« Corbanese (1987, 438–439) med kraji z benediktinskimi samostani, ustanovljenimi med 6. in 11. stoletjem, omenja Koper in Piran. Parentin (1988, 81) benediktinske priorate konkretno omenja le v Ankaranu in Kopru. Semi (1991, 47) med moškimi benediktinskimi samostani izpostavlja Krog in Ankaran; Dolinar (1993) benediktincev v slovenski Istri na zemljevidu in v tekstu nima, medtem ko Mlinarič (1993, 24) v isti knjigi omenja postojanko v Valdoltri. Nobenega benediktinskega samostana na Primorskem v svojem enciklopedičnem geslu o redovništvu ne omenja France Martin Dolinar (1996, 135), medtem ko je pod istim geslom objavljena pregledna karta (Dolinar, Rajšp, Ivanič, 1996), na kateri so označeni trije benediktinski samostani: Valdoltra, Izola, Piran. Dolinar (2000, 273) omenja le Valdoltra; Žitko (2000, 22) pa benediktince našteva v Ankaranu, Portorožu, Strunjanu in na Krogu. Alberi (2001, 371–374, 438, 532–533, 543, 552–553, 583, 588–589) benediktince našteva v Kopru, Valdoltri, Izoli, Portorožu, Strunjanu in na Krogu; Pucer (2005, 62–64, 194, 216) pa v Bernardinu, Ankaranu in na Krogu. Pachera in Vescia (2005, 45, op. 87) navajata, da je bil 1445 v Kopru ustanovljen benediktinski priorat Marijinega oznanjenja (prim. op. 13). Cigui (2007, 412–414, 420–422, 434–436; Alisi 1943) benediktinske postojanke našteva v Šmarju, Kopru, Ankaranu, Piranu, Portorožu, na Serminu, pri Kopru in dve v Izoli; Curk, Vidmar, Radovanovič (2008, 43–46, 299–302, 353–358) pa v Ankaranu, Portorožu in Strunjanu itd. Odprto ostaja vprašanje, kateremu redu sta pripadala piranska samostana sv. Petra ob pristanišču, ki se omenja 1272 (gl. Alisi, 1955, 30; gl. tudi Naldini, 1700, 293–94; Darovec, 2011, 213–214; Lavrič, 1986, 175, op. 107), in sv. Janeza (S. Giovanni del Poggio), katerega cerkev se omenja leta 1347 (Morteani, 1984, 141; gl. tudi Lavrič, 1986, 175, op. 113).

8 Ostojic (1965, 81) piše, da v koprski škofiji nikoli ni bila samostojna niti ena benediktinska postojanka, saj naj bi bile vse priorati italijanskih opatij. Gl. op. 7.

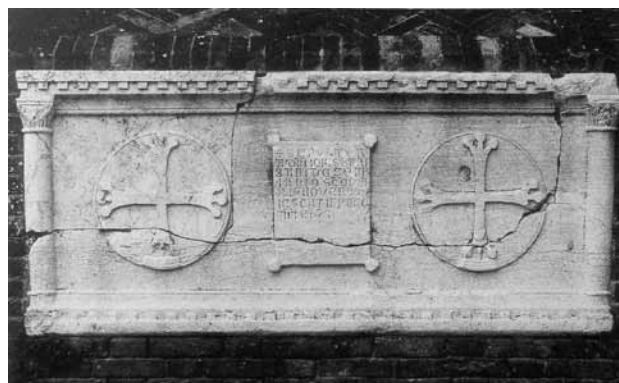
10 Različni obdelani kamni, ki so »z dvomljivim estetskim uspehom razmetani po gredici pred glavno fasado«, kakor tudi gotska zvonova iz let 1490 in 1508, nekdanj v križnem hodniku pri vhodu na parapetnem zidu (oboje omenja Zadnikar, 1960, 250), na opisanem mestu niso ohranjeni.

11 Morgan (2004, 23) piše, da so samostan po sv. Nikolaju poimenovali šele 1584.

12 Žitko (1993, 121; 2000, 22) piše, da so beneški opati samostan zgradili okoli 1100. Alberi (2001, 372) pa dodaja, da so ga postavili za svoje stare in bolne brate.

Sl. 1: Ankaran, nekdanji benediktinski priorat, srednjeveški sarkofag (foto: M. Oter Gorenčič).
Fig. 1: Ankaran, former Benedictine Priory, medieval sarcophagus (photo: M. Oter Gorenčič).

Sl. 2: Benetke, sarkofag Giovannija Barisana ob cerkvi Ss. Giovanni e Paolo (Pattitucci Uggeri, 1989).
Fig. 2: Venice, sarcophagus of Giovanni Barisano at the side of the Basilica of St. John and St. Paul (Pattitucci Uggeri, 1989).

volitvijo škofa Martina de' Bernardinija benediktincem podarila cerkev Marijinega oznanjenja v Kopru, ki je stala pri Petrorijevih vratih (Squinziani 1882, 41, 42).¹³ Leta 1445 jo je v imenu beneškega opata prevzel valdoltrski prior. V pogodbi je zapisano, naj bo sestavni del povečanega priorata tudi hospic Marijinega oznanjenja, in sicer vse dokler bo prvi združen z beneškim samostanom (gl. Naldini, 1700, 169, 209, 218; Darovec, 2001, 123, 151, 158; Kandler, 1855, 50; gl. tudi Parentin, 1988, 81). Njune beneficije je ankaranska benediktinska postojanka, ki je tekom stoletij postala dom številnim umetninam (gl. npr. Naldini, 1700, 218–219; Darovec, 2001, 158–159; Semi, 1935a; Zadnikar, 1960, 249; Alisi, 1997, 141; Alberi, 2001, 373), v celoti uživala še v Naldinijevem času (Naldini, 1700, 209, 218; Darovec, 2001, 151, 158).

Tlorisna zasnova in podoba cerkve iz časa do 1500 nista znani. Bolje poznamo novoveško stavbno zgodovino. Leta 1572 je bil zgrajen zvonik, ki stoji ob cerkveni apsidi (Squinziani, 1882, 42; Semi, 1935a, 8; Alisi, 1997, 141; Alberi, 2001, 372, 373). Po epidemiji kuge, ki je po Istri pustošila leta 1573 (Squinziani, 1882, 60; Semi, 1935a, 8),¹⁴ so benediktinci postojanko spremenili v poletno rezidenco (L'archeografo 1837, 350; Tommasini, 1993, 197; Semi, 1935a, 9; gl. tudi Squinziani, 1882, 57). Leta 1576 je bil kompleks prezidan, cerkev na novo zgrajena (prim.

Alberi, 2001, 372; Curk, Vidmar, Radovanovič, 2008, 43).¹⁵ Ponovna epidemija kuge v letih 1630/31 je bila razlog za dokončno prekinitve življenja meniške skupnosti v Ankaranu (prim. Squinziani, 1882, 60; Žitko, 1993, 121; Alberi, 2001, 373). Iz zapisa Giacoma Filippa Tommasinija izvemmo, da sta tedaj v stavbah prebivala le en ali dva meniha (L'archeografo, 1837, 350; Tommasini, 1993, 197), ki sta skrbela za upravljanje in vodenje njihovih posesti (Semi, 1935a, 9). Fasada stavbnega kompleksa je bila na novo izdelana 1686 (Semi, 1935a, 8; Alisi, 1997, 141; Alberi, 2001, 373),¹⁶ v 17. stoletju je bilo izvedenih še nekaj posegov (gl. Alisi, 1997, 141; Alberi, 2001, 372), gradbene predelave pa so potekale tudi v 18., 19. in 20. stoletju (gl. Semi, 1935a, 10–11; Zadnikar, 1960; Curk, Vidmar, Radovanovič, 2008, 43–45; Občina Ankaran, 2011). V Naldinijevem času je imel v prioratu svoj sedež upravitelj, ki je nadzoroval tudi druge istrske posesti v lasti opatije na Lidu, od koder so tedaj predvsem v poletnih mesecih na oddih v Ankaran še vedno prihajali beneški redovniki; pred tem so včasih na oddih prihajali tudi škofje (Naldini, 1700, 219; Darovec, 2001, 159; gl. tudi Squinziani, 1882, 57). Leta 1770 je Sere-nissima samostan na Lidu razpustila in posledično je prenehala delovati tudi njegova postojanka v Ankaranu, ki jo je 1774 odkupila koprška plemiška družina Madonizza in jo spremenila v svojo poletno rezidenco (gl. Squinziani,

13 Venturini (1906, 82) piše, da so benediktinci cerkev dobili leta 1420. O cerkvi Marijinega oznanjenja je Naldini (1700, 218; Darovec, 2001, 158), zapisal, da jo je po letu 1400 zgradil Antonio della Rocca in da ni posebno velika. Lavrič (1986, 173, op. 85) piše, da cerkev ne služi več svojemu namenu; Žitko (2002, 88) pa, da je porušena. Squinziani (1882, 41–42) je cerkev istovetil s cerkvijo, ki se omenja 1152 (gl. op. 2).

14 Žitko (2000, 22) piše, da je do opustitve samostana prišlo po kugi v letih 1554–1555.

15 Zadnikar (1960, 249) o tem letu piše: »Najstarejša ohranjena letnica, ki se verjetno nanaša na zidanje cerkve, je iz leta 1576, medtem ko naj bi bila obstoječa fasada dograjena leta 1686 in predelana proti koncu 18. stoletja.« Letnice 1576 drugi ne omenjajo, Squinziani (1882, 44) pa piše, da je bila na vzhodni strani zvonika vzdignjena marmorna tabla z letnico 1572.

16 Curk, Vidmar in Radovanovič (2008, 43) pišejo, da je bila 1686 dokončana fasada cerkve; prim. Zadnikar 1960, 249 (gl. op. 15).

1882, 63; Semi, 1935a, 10–11; Parentin, 1987, 32; Alisi, 1997, 141; Curk, Vidmar, Radovanovič, 2008, 43–45).¹⁷ Nekdanji benediktinski kompleks na južni strani Miljskega polotoka danes stoji v turističnem kompleksu in je od 1958/1959 (Zadnikar, 1960) preurejen v hotel.

Edini poznani ohranjeni srednjeveški kamniti kos je že omenjeni sarkofag. Ta naj bi pripadal malteškemu vitezu (gl. Squinziani, 1882, 43), čigar posmrtni ostanki so bili po izročilu preneseni v Francijo (Semi, 1935a, 8). Benediktinci v Ankaranu so imeli z malteškimi vitezi, ki so imeli v okolici v lasti več posesti, pogoste in prijateljske stike in tudi del zemlje, na katerem je stal priorat, je prvotno pripadal njim (Squinziani, 1882, 43; Semi, 1935a, 8; gl. tudi Morgan, 2004, 23). Tudi Antonio Alisi, ki je napačno zapisal, da sta na sarkofagu dva križa (v resnici sta dva na sprednji strani in skupno dva na stranicah) in da sta oktagonalna, je sarkofag imenoval »malteški« (Alisi, 1997, 141). Toda križi niso oktagonalni (oktagonalni so malteški), zato po mojem mnenju pripisovanje sarkofaga malteškemu vitezu na podlagi križev ni upravičeno. Alisi je še dodal, da so sarkofagi z oktagonalnimi križi in – tako kot koprski – brez napisov, v trečentu zelo pogosti.¹⁸ Kot primer je navedel sarkofage ob beneški cerkvi SS. Giovanni e Paolo in ob cerkvi S. Lorenzo v Vicenzi (Alisi, 1997, 141).

Najbližjo primerjavo ankaranskemu predstavlja skupina tipološko enotnih sarkofagov ob zunanjsčini beneške cerkve SS. Giovanni e Paolo, za katere sta tipična v krogu izklesana enakokraka križa, med katerima nastopa različen centralni motiv (npr. grb, napisna plošča). Enaka križa sta izklesana tudi na obeh ožjih stranicah sarkofagov. Križi se na treh krakih deteljčasto (tridelno), na spodnji strani pa dvodelno zaključujejo; med kraki je lahko izklesan vegetabilni ornament. Po zgornjem in spodnjem robu sarkofaga poteka praviloma vsaj en nazobčan zidec, sprednjo stran sarkofaga pa lahko ob levem in desnem robu zaključuje po en stebriček. Stella Patitucci Uggeri sarkofage pri omenjeni cerkvi deli v štiri tipe (Patitucci Uggeri, 1989, 462 in nasl.); ankaranski ustreza najpogostejšemu, to je tretjemu tipu, za katerega so značilni napisna plošča s križem levo in desno od nje, stebrička s korintizirajočima kapiteloma in nazobčan zidec ob zgornjem in spodnjem robu (sl. 2–3). Vogali napisne plošče se praviloma zaključujejo krogličasto, ankaranska plošča ima namesto takšnih zaključkov lilije, napis ali reliefna podoba pa v nasprotju z beneškimi primeri v Ankaranu nista ohranjena. Takšen tip kvalitetno izklesanih sarkofagov se pojavlja od druge četrtine 14. pa vse do vključno 15. stoletja, njegova priljubljenost pri uglednih in premožnih naročnikih pa je bila zlasti rezultat čiste, simetrične kompozicije. V

Sl. 3: Benetke, sarkofag Marina Contarinija ob cerkvi Ss. Giovanni e Paolo (Patitucci Uggeri, 1989).

Fig. 3: Venice, sarcophagus of Marino Contarini at the side of the Basilica of St. John and St. Paul (Patitucci Uggeri, 1989).

omenjeni čas lahko postavimo tudi ankaranski primerek, katerega kamnosek je moral biti dobro seznanjen z beneškim načinom klesanja tovrstnih sarkofagov. Glede na tesno povezanost ankaranske benediktinske postojanke z Benetkami, je sarkofag najbrž delo beneškega mojstra ali beneški import.

DOMINIKANCI

Reformni redovi, ustanovljeni v 11. in 12. stoletju (na slovenskem ozemlju so si svoje samostane postavili cistercijani in kartuzijani), se v slovenski Istri niso naselili, prav tako na tem območju ni dokazane postojanke viteških redov.¹⁹ Nasprotno pa je bilo na Primorskem več samostanov t. i. uboštvnih redov. Njihova naselitev, zlasti reda manjših bratov, je bila tudi v primorskih mestih odločilna pri uveljavitvi gotskega načina gradnje (gl. Štefanac, 2000a, 100; 2000b, 28; prim. Dellwing, 1988, 556). Koprška cerkev sv. Frančiška je, čeprav deloma prezidana v poznejših stoletjih, celo najstarejši ohranjeni spomenik gotske arhitekture v koprski škofiji (Štefanac, 2000a, 100; 2000b, 28).

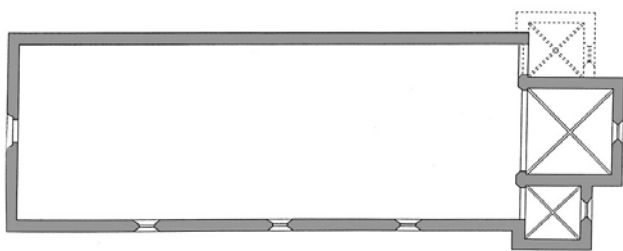
Naldini navaja, da se je med prvimi v Kopru naselil dominikanski red, in sicer »ali 17 let po letu 1200 /.../ ali kasnejšega leta 1220« (Naldini, 1700, 169–170; Darovec, 2001, 124–125; gl. tudi Venturini, 1906, 54; Alisi, 1937, 3; Semi, 1975, 227, op. 55). Okoli 1390 je bil samostan, »ko je mesto presenetila genovska vojska /.../, skoraj uničen in je domala izumrl« (Naldini, 1700, 172; Darovec, 2001, 126).²⁰ Po zaslugi zavzetih ljudi je bila na njegovih temeljih postavljena nova cerkev, ki je bila končana pred letom

17 Alberi (2001, 373) piše, da je Beneška republika premoženje samostana v Valdobriata dala naprodaj leta 1774, družina Madonizza pa je samostan kupila štiri leta zatem. Morgan (2004, 23) kot leto nakupa navaja 1775.

18 Squinziani (1882, 43) piše, da je odsotnost napisa rezultat vandalizma, kar je precej verjetno.

19 Kar nekaj postojank viteških redov je bilo v sosednji Istri in Furlaniji. Največ so jih imeli ivanovci, katerih hiša sv. Klementa v Miljah je vključevala tudi posest v Kopru in okolici, gl. Kosi 2005, 308 in nasl.

20 Žitko (1989, 41; 2000, 21) piše, da so samostan Genovežani porušili 1380; prim. Alisi, 1937, 3.

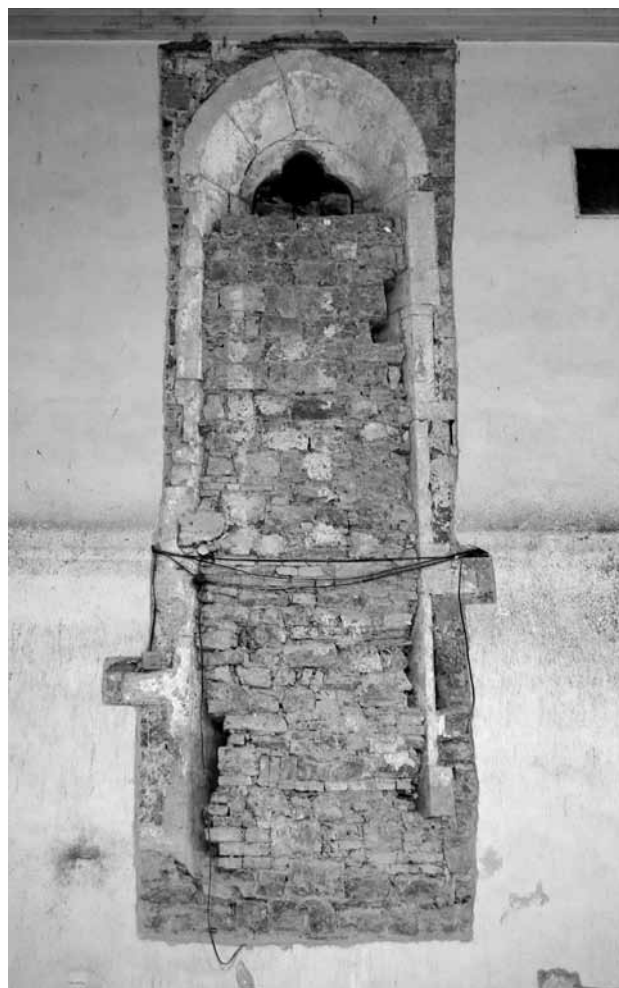

Sl. 4: Koper, cerkev sv. Frančiška, tloris (Guček, 2000).
Fig. 4: Koper, Church of St. Francis, ground plan (Guček, 2000).

Sl. 5: Koper, cerkev sv. Frančiška, vzhodne kapele (foto: M. Oter Gorenčič).
Fig. 5: Koper, Church of St. Francis, east chapels (photo: M. Oter Gorenčič).

1400 in je postala med cerkvami v mestu »če že ne edinstvena po svoji velikosti, veličastnosti in blišču, pa vsaj ena večjih« (Naldini, 1700, 173–174; Darovec, 2001, 126–127; gl. tudi Alisi, 1937, 3; Semi, 1975, 227, op. 55).²¹ Ker je bil 1658 koprski samostan ukinjen, je mesto še istega leta v Benetke poslalo pridigarja Rajmonda Finija in Santija Grisonia, da bi prek vplivnih uradov izprosila vrnitev redovnikov, kar se je tudi zgodilo. Ponovno zgrajeno dominikansko cerkev so polepšali, porušeni samostan pa obnovili (Naldini, 1700, 173 in nasl.; Darovec, 2001, 126 in nasl.; prim. Alisi, 1937, 4, 5, 6). Predelave so bile izpeljane tudi v 18. stoletju (Alisi, 1937, 6). Samostan, ki je stal na severozahodnem delu mesta v mestni četrti Zubenaga, je bil razpuščen 1806 (Alisi, 1937, 6; Žitko, 1989, 41; 1992b, 93; Kontestabile

Sl. 6: Koper, cerkev sv. Frančiška, gotsko okno v severni ladijski steni (foto: M. Oter Gorenčič).
Fig. 6: Koper, Church of St. Francis, Gothic window in the north wall of the nave (photo: M. Oter Gorenčič).

Rovis, 2001, 18).²² Leta 1822 je bila severna polovica samostana podrt in na tem prostoru zgrajena kaznilnica (gl. Caprin, 1905–07, I, 34, op. 2; Venturini, 1906, 54; Alisi, 1937, 7; Semi, 1975, 202; Žitko, 1992a, 63; Lazar, 2008, 11–12; 2009, 80), ki je bila v letih 1957–1958 v celoti porušena (Žitko, 1992b, 93; prim. Žitko, 1989, 41; gl. tudi Lazar, 2009, 81). Na mestu samostana in cerkve je bila zgrajena ploščad (Bernik, 1968, 76) in več stavb različne namembnosti (gl. Lazar, 2008, 6, 11, 12; prim. Prohinar, 2003, 29–30; Curk, Vidmar, Radovanovič, 2008, 111–112; Lazar, 2009), v letu 2009 pa so se na tem območju pričele arheološke raziskave (o tem gl. Lazar, 2009; Predan, 2010).

²¹ Caprin (1905–07, I, 276, op. 1, in II, 149, op. 2) piše, da je bila cerkev ponovno zgrajena 1398, samostan pa obnovljen 1522, enako Lavrič (1986, 173, op. 86). L'archeografo (1837, 331; Tommasini 1993, 187) piše, da je bil samostan obnovljen 1522 (prim. Manzuoli, 1611, 73); enako Žitko (1992b, 93; 1989, 41). V poznejši objavi Žitko (2000, 21) navaja letnico 1398.

²² Marušič (1989, 59) navaja letnico 1805.

Sl. 7: Koper, cerkev sv. Frančiška, južna ladijska stena (foto: M. Oter Gorenčič).

Fig. 7: Koper, Church of St. Francis, south wall of the nave (photo: M. Oter Gorenčič).

Naldini (Naldini, 1700, 174–175; Darovec, 2001, 127–128; prim. Alisi, 1937, 3–4) cerkev, ki je v mestu uživala velik ugled (prim. Semi, 1975, 202), opisuje kot enoladijsko, »primerno visoko, dolgo in široko, s tremi urejenimi kapelemi, od katerih največja služi za dnevni kor, dve stranski pa kot kapeli /.../. Celo zunanost cerkve je ugledna, saj ima blizu glavnih vrat v marmorju izklesan napis o svoji slovesni posvetitvi, ki jo je leta 1401 opravil Janez Loredano. Tako pravi: *Anno Domini 1401. die prima Mensis Maij. / Consecrata fuit hæc Ecclesiæ cum omnibus / suis Altaribus, / Cœmeterio, Claustro & Capitulo, / Tempore Prioratus / Fr: Dominici Lippi de Firmo Ordinis / Prædicat.*²³

Čeprav koprška dominikanska cerkev ni ohranjena, jo je v našem kontekstu vredno obravnavati zaradi njene prvoznega tlorisa, ki ga omenja Naldini, ko pravi, da so se po njem zgledovali pri zasnovi koprške cerkve sv. Frančiška (Naldini, 1700, 190; Darovec, 2001, 138).²⁴ Ubo-

štveni redovi so se tipa enoladijskih cerkva s trikapelnim vzhodnim zaključkom v beneškem prostoru posluževali od druge četrtine 13. stoletja dalje (Dellwing, 1988, 547 in nasl.; gl. npr. tudi lordan, 1997, 27; prim. Schenkluhn, 2000, 64 in nasl.). V 13. stoletju je sicer dominikanski red razvil presenetljivo natančna pravila glede arhitekture in stavbne dekoracije svojih cerkva. Določila, ki se nanašajo na kiparstvo, slikarstvo in tlakovanje, so bila sorodna cistercijskim, dominikanske konstitucije o arhitekturi pa so bile v primerjavi s cistercijskimi (gl. Norton, 1986) veliko bolj detajlne in tako primerljive s konstitucijami reda sv. Frančiška, priznanimi v letu 1260 (Sundt, 1987, 394–395).²⁵ Dominikanski ideal, ki mu lahko sledimo od 1220, so bile čim skromnejše, enostavnejše in preproste stavbe, za katere bi porabili čim manj sredstev (gl. Sundt, 1987, 396–397). Ker pa so zaradi velikega števila menihov dominikanske cerkve postajale vedno večje, je red med 1228 in 1235

23 Ob vizitaciji Agostina Valiera je imela cerkev devet oltarjev, Lavrič 1986, 73; Parentin 1997, 287.

24 Na franciscejskem katastru iz 1819 ima cerkev na vzhodu polkrožno apsido s pravokotnim izzidkom (kapelo?) ob njeni južni strani, gl. npr. Lazar, 2008, 11. Polkrožna apsida je bila potrjena tudi ob nedavnih arheoloških izkopavanjih (gl. Zvkds Nova odkritja, 2011) in je očitno rezultat novoveških prezidav.

25 Za frančiškanske konstitucije gl. Cenci, Mailleux 2007–2010; o dominikanski arhitekturi gl. tudi Meersseman 1946; Montagnes, 1974; Volti, 2006. Prim. Villetti, 2003, 19–30.

Sl. 8: Koper, cerkev sv. Frančiška, slavolok v južni ladijski steni (foto: M. Oter Gorenčič).

Fig. 8: Koper, Church of St. Francis, archway in the south wall of the nave (photo: M. Oter Gorenčič).

preciziral največjo dovoljeno višino cerkva ter določil, naj bodo brez kamnitega oboka; izjemi sta bila lahko le prezbiterij in zakristija (Sundt, 1987, 397–398, 405). V naslednjih desetletjih so bila ta določila večkrat ponovljena. Leta 1263 je bila izdana prepoved vsega »odvečnega« v kipih, slikah, tlakih idr., saj bi to oskrunilo redovno naravnost k uboštvu (gl. Sundt, 1987, 400–402, 405). V 13. in celo v poznejših stoletjih se je mnogo dominikanskih cerkva držalo teh določil, prav tako mnogo, zlasti od sredine 13. stoletja dalje, pa je bilo grajenih v nasprotju z

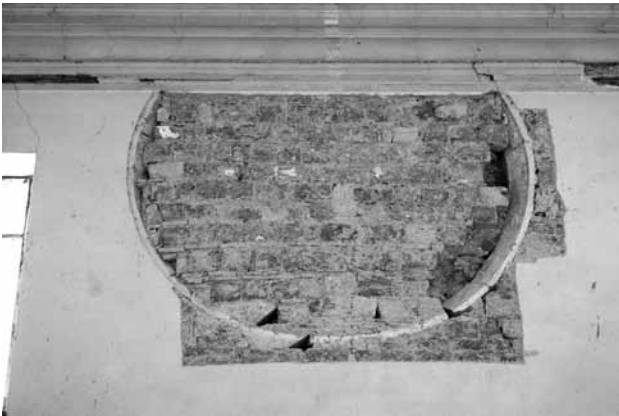
njimi, tako da so dominikanci leta 1300 na generalnem kapitlju preklicali zapovedi glede višine in obokanja, obdržali pa prepoved iz leta 1263 glede ornamentiranja, ki pa so jo ponekod prav tako prekršili še pred iztekom 13. stoletja (Sundt, 1987, 402–404, 405).²⁶ Naldini piše, da je bila koprška dominikanska cerkev prostornejša od ohranjene koprške cerkve manjših bratov, kar sovпада z opisanim dogajanjem na področju arhitekture obeh redov. Sodeč po Naldinijevem opisu je tudi nova dominikanska cerkev, zgrajena ob koncu 14. stoletja, imela tlorisno zasnovo, sorodno koprski (in piranski) cerkvi sv. Frančiška. Domnevamo lahko, da je povzela obliko prvotne cerkve, zgrajene po prihodu dominikancev. Enoladijske cerkve s trikapelnim vzhodnim delom so namreč značilne za zgodnejše obdobje, saj je bila od ok. 1300 vse pogostejša monumentalna zasnova novih ali predelava obstoječih cerkva, ki se je kazala predvsem z velikimi dimenzijami stavb ter s stranskimi in prečnimi ladjami s kapelami (prim. Schenkluhn, 2000, 71, 177 in nasl.; 216 in nasl.). V 14. in 15. stoletju je bil tip redovnih cerkva s trikapelnim vzhodnim zaključkom brez prečnih ladij, brez apsid in brez bogatega okrasja sicer še vedno uporabljan tudi pri novogradnjah, a v manjših komunah (gl. Dellwing, 1988, 549–550; prim. Todenhöfer, 2007, 58).

MANJŠI BRATJE SV. FRANČIŠKA

Za dominikanci so na Primorsko prišli manjši bratje sv. Frančiška, in sicer v Koper in Piran. Naldini je zapisal (Naldini, 1700, 186–187, gl. tudi str. 85; Darovec, 2001, 136–137, gl. tudi str. 59–60; prim. Kandler, 1855, 30, 31; 1986, II, 555, 558; Sartori, 1986, II/1, 397–399; Škofljanec, 2000, 74, op. 25; Maračič, 2001b, 223–224), da so še pred letom 1260 prišli v Koper, kjer jim je škof Konrad »dodelil majhno škofijsko cerkev na kraju, imenovanem Caprile /.../. Potem pa jim je leta 1263 opatinja samostana sv. Jakoba Močvirskega v Muranu pri Benetkah Avrelija Falierra odstopila velik vrt, ki je pripadal njenemu samostanu, oglejski patriarh Gregor pa jim je leta 1264 milostno podaril prostoren trg poleg vrta. Ob odobravanju naklonjenosti mesta in ob širokogrudnem dovoljenju škofa Konrada, da staro cerkev, ki so jo dobili od njega, vgradijo v novo, za katero je sam malo pred tem postavil temeljni kamen, ali pa jo po svoji presoji porušijo in kamenje uporabijo za druge gradnje, so leta 1265 končno sklenili, da postavijo nov samostan. V kratkem času treh let so tako dobili stavbo, ki danes že močno presega štiri stoletja starosti.«²⁷ Če je s »samostanom« mišljena tudi cerkev, bi njeno izgradnjo morali postaviti v čas med 1265 in 1268 (Oter Gorenčič, 2009,

26 Kleefisch-Jobst (1991, 105–108) zagovarja tezo, da so stavbni predpisi, prepoved ornamentike in uboštveni ideal imeli le neznatni vpliv na arhitekturo.

27 Tommasich (1891, 22) začetke samostana postavlja v leto 1230; Parentin (1982, 67) navaja, da so manjši bratje zagotovo v mestu živeli že mnogo pred 1265 in imeli tudi svojo posvečeno cerkev. Sartori (1986, II/1, 397) piše, da je bil 1266 porušen samostan S. Francesco Vecchio, ki je bil gotovo starejši od 1263, novi pa je bil začel 1265 (prim. Maračič, 2001a, 26; 2001b, 224). Parentin (1988, 87) piše, da se je cerkev na temeljih stare dvignila leta 1265, Maračič (1992, 75) pa, da je bil prvotni samostan porušen 1266. Žugaj (1989a, 118–119, 1989b, 25) začetke

Sl. 9: Koper, cerkev sv. Frančiška, okvir rozete na zahodni ladijski steni (foto: M. Oter Gorenčič).

Fig. 9: Koper, Church of St. Francis, rim of a rose window in the west wall of the nave (photo: M. Oter Gorenčič).

94).²⁸ Staro so manjši bratje morda vzdali v novo,²⁹ saj Naldini tudi piše (Naldini, 1700, 190; Darovec, 2001, 138), da »je cerkev, ki je zrasla iz dveh predhodnih, izjemna /.../ in tako je iz dveh v bistvu dobrih cerkva, prve končane, druge pa komaj začete, nastala spoštljiva nova stavba.«

Pri tlorisni zasnovi cerkve so se vzorovali po cerkvi sv. Dominika, ki pa je bila prostornejša (Naldini, 1700, 190; Darovec, 2001, 138).³⁰ O samostanu je Naldini zapisal, da je bil že večkrat popravljan, sodobnejši so bili prostori istrske inkvizicije, ki je imela v Kopru od druge polovice 16. stoletja svoj sedež (Naldini, 1700, 192; Darovec, 2001, 140; gl. tudi Parentin, 1982, 67–68; Maračič, 1992, 35–36, 77; 2001b, 229; 2001c). Do največjih gradbenih predelav je prišlo okoli sredine 18. stoletja, ko sta bila cerkev in samostan barokizirana (prim. Guček, 1995, 36, 38; Lucchese, Quinzi, 2001; Kovač, 2007; gl. tudi Sartori, 1986, II/1, 400–401; Zvkds Oe Piran, 2008, 10); tudi današnji izgled zunanjsčine cerkve je rezultat novoveških prezidav (Žitko, 1992b, 93; Guček 1995, 37).³¹ Proti koncu leta 1805 so

Sl. 10: Koper, cerkev sv. Frančiška, spoliji ob zahodnem portalu (foto: M. Oter Gorenčič).

Fig. 10: Koper, Church of St. Francis, two spoliae near the west portal (photo: M. Oter Gorenčič).

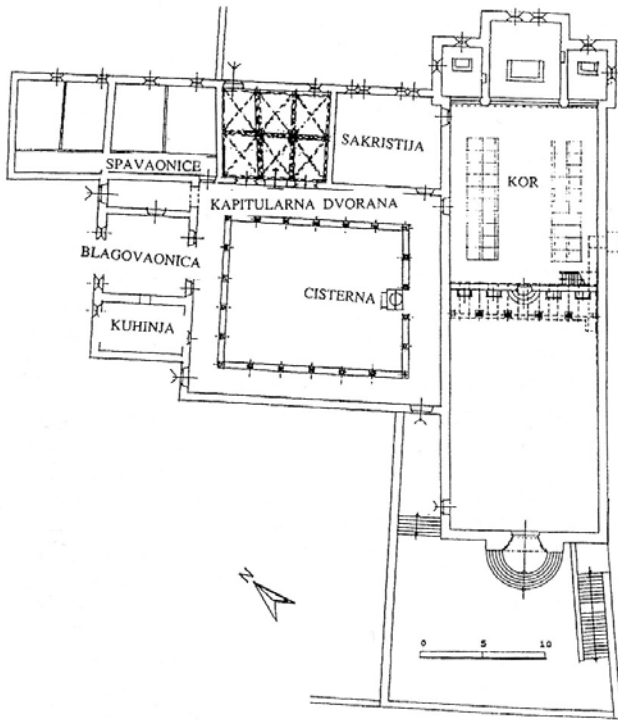
samostana postavlja v čas okoli 1229; prim. Godina, 1939, 47; Maračič, 1992, 75; Žnidaršič, 1996, 25; Maračič, 2001a, 26, 27; 2001b, 224. Granič (1887, 17) ustanovitev postavlja v leto 1265; enako Cuscito (1982, 37), ki na str. 33 tudi piše, da so pred začetkom gradnje v letu 1265 menihi uporabljali starejšo stavbo, ki je bila 1266 porušena.

28 Iz listine, izdane 1268, sledi, da so tedaj že stali cerkev, samostan, pokopališče in vrtova, gl. Sartori, 1986, II/1, 399. Prim. Bernik, 1968, 81 (enako Lavrič, 1986, 173): cerkev je nastala v 60-ih letih 13. stoletja; Komelj (1969, LVIII): leta 1267 naj bi že stal konvent s cerkvijo; Semi (1975, 416): cerkev zgrajena 1260, na str. 135 pa isti avtor navaja, da so z gradbenimi deli pričeli 1265. Žitko (1992b, 93): cerkev dograjena ob koncu decembra 1265, s papeško bulo so ji leto kasneje dodali še samostan. Guček, Štefanac (1995; enako Guček, 2000, 107): po 1260; Höfler (1997, 99) in Höfler (2000, 226): okoli 1270; Štefanac (2000b, 28): kmalu po 1260. Lucchese (2001) izgradnjo cerkve in samostana postavlja v leto 1266.

29 Prim. Kovač (2007, 94): »Ni še povsem jasno, ali je bila manjša cerkev, ki so jo do tedaj minoriti uporabljali, vključena v novo cerkev ali pa so jo porušili in kasneje uporabili za gradnjo nove cerkve.« Curk, Vidmar, Radovanovič (2008, 113) pišejo, da so »novo cerkev uravnali po izročilu stare«. Gl. tudi Kandler, 1986, II, 558, in op. 35.

30 Ob Valierjevi vizitaciji je bilo v cerkvi, ki jo je opisal z besedami *ecclesia est satis ampla et egregie constructa*, devet oltarjev (Lavrič, 1986, 70–71; Parentin, 1997, 286).

31 Gotski južni vhod, ki ga je delno zakril mlajši zvonik, gl. pri Kovač, 2006, 16; gl. tudi Guček, 1991, 6.

Sl. 11: Pula, frančiškanski samostan, tloris stanja iz 13. stoletja (Maračić, 2005).

Fig. 11: Pula, Franciscan monastery, ground plan in the 13th century (Maračić, 2005).

se v stavbah naselili vojaki in v naslednjem letu je sledil razpust samostana (Parentin 1982, 68; Sartori, 1986, II/1, 397; Žugaj, 1989a, 119; Maračić, 1992, 76; 2001b, 230; Bonin, 2004, 114–118; Benedik, 2005, 148),³² ki so ga v nadaljevanju zaradi spreminjajoče se posvetne namembnosti še večkrat prezidali (prim. Caprin, 1905–07, I, 34, op. 2; Venturini, 1906, 81–82; Semi, 1975, 135; Parentin, 1982, 68; Sartori, 1986, II/1, 402; Guček, 1995, 36, 38; Lucchese, 2001; Bonin, 2003, 147; Prohinar, 2003, 13–14; Bonin, 2004, 118–120; Kovač, 2007; Zvkds Oe Piran, 2008, 10–11, 13–18).

Kljub poznejšim gradbenim posegom je cerkev, ki se z zahodno fasado odpira na Martinčev trg, ohranila srednjeveško prostorno enoladijsko zasnovo s tremi ravno zaključenimi vzhodnimi kapelami (sl. 4). Po širini in dolžini izstopa srednji kvadratni prezbitერიj, ki ga obdaja po ena kvadratna kapela, segajoča čez širino ladij. Križnorebrasti obok, ki je prvotno pokrival vse tri korne kapele, je ohranjen le v prezbitერიju (sl. 5); ladijski del je imel sprva odprto leseno ostrešje (Guček, 1995, 37; Guček, Štefanac,

Sl. 12: Koper, cerkev sv. Frančiška, levi rob slavoloka v južni ladijski steni (foto: M. Oter Gorenčič).

Fig. 12: Koper, Church of St. Francis, left edge of the archway in the south wall of the nave (photo: M. Oter Gorenčič).

1995; Guček, 2000; Kovač, 2008, 102),³³ kar je ustrezalo določilom z generalnega kapitlja v Narbonnu iz 1260, ki so dovoljevali obok le nad oltarnim delom.³⁴

Leta 1994 so bile v južni steni prezbitერიja odkrite zaidane sedilije (Guček, 1995, 39; Guček, 1998; Prohinar, 2007, b. p.), med obnovitvenimi deli v preteklih letih pa so bili na severni steni ladje poleg kamnitih okvirjev treh gotških oken, od katerih ima srednji ohranjen trilstni kamniti zaključek (sl. 6), mdr. odkriti še prehoda na stiku z zahodno steno, dalje odprtini, katerih nekdanja namembnost ni jasna, prvotni gotški prehod v križni hodnik in domnev-

32 Marušič (1989, 59) kot leto ukinitve navaja 1805; Kontestabile Rovis (2001) pa piše, da je bil samostan razpuščen 1807.

33 V ladji, na ladijskih gotških tramovih, v nekdanjem križnem hodniku na severni strani cerkve, zdaj dostopnem skozi prostore gimnazije, in korni kapeli je nekaj ostankov gotške poslikave, gl. Guček, 1995, 37; Höfler, 1997, 99; Guček, 1998; 2000; Höfler, 2000; Quinzi, 2001; Kovač, 2007; Prohinar, 2007; Kovač, 2008; Prohinar, 2008; Zvkds Oe Piran, 2008.

34 Gl. op. 25; prim. Komelj, 1973, 140.

Sl. 13: Koper, cerkev sv. Frančiška, zgornji del južnega slavoločnega slopa (foto: M. Oter Gorenčič).
Fig. 13: Koper, Church of St. Francis, upper part of the south archway pilaster (photo: M. Oter Gorenčič).

Sl. 14: Koper, cerkev sv. Frančiška, baza severnega slavoločnega slopa (foto: M. Oter Gorenčič).
Fig. 14: Koper, Church of St. Francis, base of the north archway pilaster (photo: M. Oter Gorenčič).

no baročni portal z ohranjeno preklado. Na južni ladijski steni (sl. 7) so bili poleg spodnjih delov kamnitih okvirjev štirih gotskih oken odkriti še prehod v pritličju, katerega ostanki so vidni tudi na zunanjščini, večji del gotskega kamnitega slavoloka, ki je vodil domnevno v kapelo sv. Marije Magdalene (sl. 8),³⁵ in gotska ter baročna faza slavoločne odprtine kapele. Na zahodni steni (sl. 9) so bili odkriti ostanki kamnitega okvirja rozete (Prohinar, 2007; 2008; gl. tudi Guček, 1991, 4–6; Kovač, 2006, 9–13; Prohinar, 2007, 1 in nasl.; Zvkds Oe Piran, 2008, 11–12, 14–18; Kovač, 2009).³⁶ Na zahodni fasadi sta na južni strani ob vhodu vzdani spoliji, morda fragmenta nekdanjega portala (sl. 10).³⁷

Po tlorisni zasnovi cerkev ustreza eni od različic beneške oziroma severnoitalijanske arhitekture uboštenih redov, t. i. trikapelni dvorani, ki so se je posluževali mdr. tudi v Istri in Dalmaciji (prim. Wagner-Rieger, 1957/1958, 287–90; Komelj, 1969, LVIII; Komelj, 1973, 17, 134, 140; Guček, Štefanac, 1995; Guček, 2000, 107; Vuk, 2001, 94–95) in se je uveljavila tako pri cerkvah reda sv. Frančiška kakor pri cerkvah dominikanskega in tudi avguštinskega reda (gl. Wagner-Rieger, 1957/1958, 273–274, 287–290; prim. Komelj, 1973, 17; gl. tudi Dellwing, 1988, 547 in nasl.; Schenkluhn, 2000, 64–69),³⁸ med spomeniki v slovenski Istri je tak tloris imela še piranska minoritska, sorodnega pa tudi kopska dominikanska cerkev. Med dobro ohr-

Sl. 15: Koper, cerkev sv. Frančiška, konzola v severozahodnem kotu prezbitarija (foto: M. Oter Gorenčič).
Fig. 15: Koper, Church of St. Francis, console in the north-west corner of the presbytery (photo: M. Oter Gorenčič).

35 Na podlagi poligonalne tlorisne oblike kapele, vidne na katastrskem načrtu iz 1819, je v konservatorskem programu izražena možnost, da bi bila kapela prezbitarij starejše cerkve, gl. Zvkds Oe Piran 2008, 9; gl. tudi Prohinar 2007, passim. Takšna interpretacija vzbuja dvom zlasti zaradi orientacije (usmerjenost prezbitarija na jug) in tudi zasnove prezbitarija (poligonalni tloris), poleg tega lokacija starejše cerkve v odnosu do novozgrajene ni povsem jasna (o tem gl. Sartori, 1986, II/1, 398).

36 Ostanki gotskih oken so bili odkriti tudi v prezbitariju (Guček, 1998; Kovač, 2007); na vzhodni steni prezbitarija je bilo prvotno dvojje gotskih oken (prim. npr. vzhodno steno prezbitarija frančiškanske cerkve v Pulju), gl. Prohinar, 2007.

37 Na posnetku neg. št. 24.421 na piranski območni enoti Zvkds sta spoliji označeni kot »romanski fragment«.

38 Takšen tloris je le ena od različic cerkva uboštenih redov, od katerih ni nobeden razvil le svojemu redu lastne sakralne arhitekture, gl. npr. Wagner-Rieger, 1957/1958, 266–267, 269; Kleefisch-Jobst, 1991, 95–111; Schenkluhn, 2000, 12–14, 239–240.

Sl. 16: Koper, cerkev sv. Frančiška, obočni sklepni kamen v prezbitoriju (foto: M. Oter Gorenčič).

Fig. 16: Koper, Church of St. Francis, vault keystone in the presbytery (photo: M. Oter Gorenčič).

njenimi najbližjo paralelo koprski predstavlja frančiškanska cerkev v Pulju (sl. 11) s konca 13. stoletja (Semi, 1935b, 77; 1937, 109; 1975, 135; Vuk, 1983, 149; Guček, Štefanac, 1995; 2000, 108; Štefanac, 2000a, 100; Lucchese, 2001; Zvkds Oe Piran, 2008, 12–13).³⁹

Stavbna plastika koprške cerkve je skromna in neizrazita in tako v skladu z redovnimi ideali.⁴⁰ Levi in desni rob slavoloka na južni ladijski steni (sl. 12) je poševno porezan in se spodaj trikotno zaključuje, zgoraj pa se konkavno izteka v oster rob. Lok sloni na kapitelnem zidcu v ravnini stene in z zgoraj pravokotnim ter spodaj konkavnim profilom. Tudi robova slavoločnih slopov prezbitorija sta na ladijski strani poševno porezana in se pod vrhom konkavno iztekata v oster rob z grebenom pod njim (sl. 13), spodaj pa preideta v petosminsko bazo s piramidalnimi vogalnimi »listi« (sl. 14); kapitelni zidec je paličasto-žlebasto profiliran. V prezbitoriju sta od štirih konzol, na katerih slonijo obočna rebra, ohranjeni le dve, ki sta poligonalne piramidalne oblike z zaključnima polkrožnima prstanoma, večjim zgoraj in manjšim spodaj, ter poligonalno nakladno ploščo (sl. 15). Na križišču reber je izklesan kamnit cvet (sl. 16). Visoki ozki rahlo šilasto zaključeni okni v vzhodni steni južne kapele⁴¹ (sl. 17) in na sredini severne ladijske stene (sl. 6) imata soroden trilistni vrh svetle odprtine.

Najbližjo paralelo stavbni plastiki najdemo v puljski frančiškanski cerkvi (Oter Gorenčič 2009, 95–96). Čeprav

Sl. 17: Koper, cerkev sv. Frančiška, okno v vzhodni steni južne kapele (foto: M. Oter Gorenčič).

Fig. 17: Koper, Church of St. Francis, window in the east wall of the south chapel (photo: M. Oter Gorenčič).

je cerkev v Kopru precej slabše ohranjena, lahko ugotovimo, da je puljska tako v arhitekturi kot v arhitekturnem okrasju sicer bogatejša (večji prostor, figuralne konzole, kompleksnejša profilacija slavoločnih kapitelnih zidcev idr.), a kljub temu primerljiva ne le po florisu, temveč tudi po zasnovi slavoločnih baz (sl. 18) in posnetih robov slavoločnih slopov (sl. 19), geometričnih konzolah (sl. 20) in izboru rozete (sl. 21) za okras sklepnih kamnov.⁴²

39 O puljski cerkvi in samostanu gl. Bvdinis, 1928, 59–64; Forlatti, 1929; Krizmanić, 1998; Walcher, Quinzi, 2001; Krizmanić, 2001; Maračić, 2005.

40 Leta 1260 je bila na generalnem kapitlju manjših bratov v Narbonnu izdana prepoved gradnje (samostojnih) zvonikov, obok je bil dovoljen le v oltarnem delu, zapovedana sta bila kar največja preprostost tako v stavbah kakor v ornamentu in opremljenosti in izogibanje vsemu odvečnemu in nenavadnemu, gl. Bihl, 1941, 45–46; prim. npr. Tode, 1934, 306–316; Donin, 1935, 19. Do neupoštevanja teh pravil je prišlo že v 13. stoletju, gl. npr. Donin, 1935, 18–21; Wagner-Rieger, 1957/58, 268–269; Sundt, 1987, 402–404, 405; Schenkluhn, 2000, 177 in nasl.; Jäggi, 2006, 20, op. 34.

41 Na južni steni južne kapele so vidni sledovi še enega, domnevno gotskega okna, gl. Zvkds Oe Piran, 2008, 8.

42 Za trikotne vogalne liste na bazah gl. Ruskin, 1900, 1, 78, in pripadajoč komentar.

Sl. 18: *Pulj, frančiškanska cerkev, baza južnega slavoločnega slopa (foto: M. Oter Gorenčič).*

Fig. 18: *Pula, Franciscan church, base of the south archway pilaster (photo: M. Oter Gorenčič).*

V Piranu so se manjši bratje naselili morda sočasno kot v Kopru, morda celo prej ali pa ob izteku 13. oziroma na prehodu v 14. stoletje (gl. Naldini 1700, 298; Darovec, 2001, 217; Caprin, 1905–1907, I, 276, op. 1; Paschini, 1915, 54; Cuscito, 1982, 40; Parentin, 1982, 76; Sartori, 1986, II/2, 1269; Mlinarič, 1989, 51; Žugaj, 1989a, 143; Žugaj, 1989b, 27; Maračić, 1992, 12; Škofljanec, 2000, 74, op. 26; Maračić, 2001a, 26, 28; 2001b, 241–242, 243). Oba samostana sta bila v skladu z redovnimi običaji postavljena v bližini mestnih vrat na obrobju strnjenegega mesta (Komelj, 1973, 9; prim. Tomšič, 1999, 474; gl. npr. tudi Schenkluhn, 2000, 12; Todenhöfer, 2010, 315–319). V Piran, kjer jim je bil dodeljen velik ograjen prostor nasproti cerkve Marije Snežne (Naldini, 1700, 297; Darovec, 2001, 217) v četrti Poljska vrata (Žitko, 2000, 21), so prišli po zaslugi koprskega škofa Petra Manolessa (Naldini, 1700, 297–298; Darovec, 2001, 217). Napisna plošča iz kararskega marmorja, ki je vzdana na pročju desno od vhoda v cerkev, sporoča, da so cerkev (skupaj s samostanom, Walcher, 2001, 214) začeli graditi 1301 in da je temeljni kamen položil piranski podestat Matej Manoless, s čimer je h gradnji pritegnil tudi ljudstvo. Po koncu svojega načelovanja v Piranu se je vrnil v Benetke, kar je še zmanjšalo že pred temo usihajočo zagnanost v gradnji. Delo se je nadaljevalo po njegovem

Sl. 19: *Pulj, frančiškanska cerkev, zgornji del severnega slavoločnega slopa (foto: M. Oter Gorenčič).*

Fig. 19: *Pula, Franciscan church, upper part of the north archway pilaster (photo: M. Oter Gorenčič).*

povratku leta 1318. Naldini piše, da so cerkev hitro dokončali, »in sicer tako mojstrsko, da je poleg kapitelske prav ta največja in najveličastnejša v Piranu« (Naldini, 1700, 299; Darovec, 2001, 218).⁴³ Opisuje jo (Naldini, 1700, 299–300; Darovec, 2001, 219) kot enoladijsko z glavnim oltarjem, ki ga zapira kor, in dvema stranskima kapelama ter omenja nekaj manjših oltarjev ob stenah. Omenja tudi dve

43 Napis na omenjeni plošči se glasi (Vogrin, 2001, 383): + AD DEI ET BTI FRACISCI NOM ECCLIA h FV- / IT ICEPTA ANN D' MCCCCI SB NOBIL VIRO DNO / MAFEO MANOLESSO TVC POTATE PIRAN QUINE / I DCE BASILICE PMARIV FVDAMTV SVIS VMERIS / VECTV POSVIT 7² LOCAVIT PPIIS MAIB PMAM PE- / TRA 7 ANN D' MCCCXVIII SB EODE NOBIL PRE- / LIBATO TC 7 POTE TRE PDCE EXTITIT PTIN CO- / SVATA DATE CLEMTIA TNITATIS C' LAVS 7 HONO' / AMEN. / + O FRACISCE PAT XPI Q STIGMATA / PORTAS / + CELORV DIGNA RESERA NOBIS PCE. Izpis prepisa brez okrajšav gl. pri Vogrin, 2001, 383–84. Kandler (1879, 23; 1995, 37), piše, da je bil samostan ustanovljen 1309. Caprin (1905–07, I, 274) navaja, da je bil 1301 zgrajen samostan, 1318 pa je bila posvečena cerkev (I, 276). Tamaro (1910, 41) navaja, da sta bila samostan in cerkev posvečena 1301. Alisi, *Chiese minori*, b. p. (citirano po Vuk, 1983, 130, op. 9, in 132, op. 20; 2001, 86, op. 3), navaja odločbo beneškega senata, ki je 1318 izdal dovoljenje za prevoz 16.000 strešnikov *pro copriendo ecclesiam S. Francisci*. Alisi (1955, 36–38) piše, da je bila gradnja kompleksa končana v 17 letih, že konec 1302 pa se je okoli nove cerkve izoblikovalo pokopališče, pokopi pa so se izvrševali v križnem hodniku in cerkvi. Curk, Vidmar, Radovanovič (2008, 261) pa pišejo, da so bila samostanska poslopja in pokopališče končana 1302, cerkev pa je bila posvečena 1318.

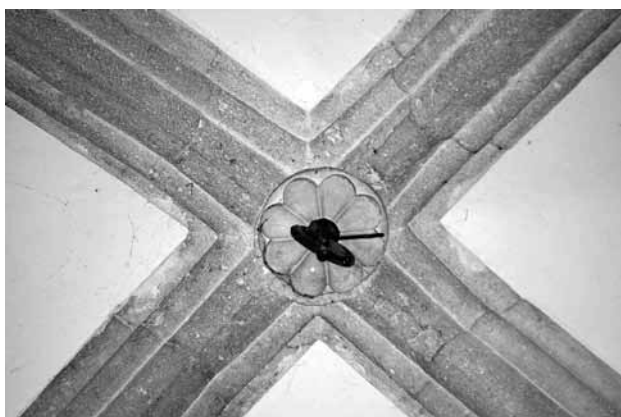
Sl. 20: Pulj, frančiškanska cerkev, konzola v severni kapeli (foto: M. Oter Gorenčič).

Fig. 20: Pula, Franciscan church, console in the north chapel (photo: M. Oter Gorenčič).

Sl. 22: Piran, minoritska cerkev, zazidano okno na zunanjščini srednje kapele ob severni strani ladje (foto: M. Oter Gorenčič).

Fig. 22: Piran, Minorite church, walled up window in the exterior wall of the central chapel on the northern side of the nave (photo: M. Oter Gorenčič).

Sl. 21: Pulj, frančiškanska cerkev, rozeta na stičišču reber prezbiterja (foto: M. Oter Gorenčič).

Fig. 21: Pula, Franciscan church, rosette at the intersection of the ribs in the presbytery (photo: M. Oter Gorenčič).

bratovščinski⁴⁴ cerkvi, od katerih je ena na pokopališču, posvečena sv. Katarini, druga, sv. Janeza, pa v samostanu. O samostanu s pisarnami in sobami za bivanje dostojanstvenikov pa navaja, da je to sodobna stavba (Naldini, 1700, 300; Darovec, 2001, 219; gl. tudi L'archeografo, 1837, 355; Tommasini, 1993, 199; prim. Vuk, 2001, 86 in nasl.).⁴⁵ Ob svoji vizitaciji je Valieri cerkev, v kateri je bilo tedaj deset posvečenih oltarjev, opisal z besedami (Lavrič, 1986, 82–84; Parentin, 1997, 294–295): *Est satis ampla, recte constructa, habet fores tutas, campanile, organum, crucifixum magnum in medio ecclesiae. Sarta tecta recte se habent.*

O prezidavah iz časa do 1500 nekaj malega izvemo iz posameznih oporok. 27. avgusta 1425 je Martin, sin pokojnega Franje Marina iz Pirana, samostanu zapustil del svojih solin z namenom, da bratje molijo za pokojne duše, dobiček od solin pa porabijo za ureditev in popravilo cerkve (Sartori, 1986, II/2, 1270; gl. tudi Maračič, 2001a, 32; 2001b, 243–244, 245).⁴⁶ 11. januarja 1476 je Benedikt, sin Jurija iz Zadra, prebivalec Pirana, zapustil svoje imetje za popravilo samostana (Šamperl, 2002b, 146), iz česar izvemo, da sta bila cerkev in samostan v 15. stoletju potrebna posameznih gradbenih posegov. Ti so bili v cerkvi izvedeni tudi na začetku 16. stoletja, najbolj temeljito je bil celoten samostan predelan v 17. stoletju, več posegov pa je bilo izvedenih tudi v 18., 19. in 20. stoletju (Granič, 1887, 3 in nasl.; Alisi, 1955, 76 in nasl.; Vuk, 1983; Sartori, 1986, II/2, 1269 in nasl.; Biščak, Guček, Mally, Bernik, 1989; Alberi, 2001, 576–577; Maračič, 2001a, 35; Šamperl, 2001b; Vuk, 2001; Žitko, 2001, 48, 51; Curk, Vidmar, Radovanovič, 2008, 261–264). Leta 1954 je bil nacionaliziran, po denacionalizaciji in obnovi pa služi prvotnemu namenu (Parentin, 1982, 79; Sartori, 1986, II/2, 1294–1297; Maračič, 1992, 56; Šamperl, 1995; 1998; Maračič, 2001b, 171–176, 182–188; Šamperl, 2001a; 2001b; 2002a; Curk, Vidmar, Radovanovič, 2008, 264).

Baročno pročelje minoritske cerkve skupaj s samostansko vhodno partijo s portalom, ki vodi v križni hodnik, danes obvladuje severovzhodno stran Ribiškega trga (Bernik, 1968, 181).⁴⁷ Čeprav je izgled cerkve in samostana predvsem rezultat novoveških prezidav, sta gotško stavbno telo cerkve in dela samostana še vedno ohranjena. Tloris gotške cerkve so sestavljali pravokotna ladja s kvadratnim prezbiterijem in ob njem po ena ožja, krajša in nižja kvadratna kapela, segajoča čez širino ladje. Obokan je bil le vzhodni del, ladja je imela vidno ostrešje (Vuk, 1983, 136, 137, 140, 145, 147–148; 2001, 86, 91, 94; gl. tudi

Sl. 23: Piran, minoritska cerkev, vrh gotskega slavoloka južne kapele (foto: M. Oter Gorenčič).

Fig. 23: Piran, Minorite church, apex of a Gothic arch of the south chapel (photo: M. Oter Gorenčič).

Walcher, 2001, 214). Gre torej za tlorisni tip, ki smo ga srečali že pri koprski cerkvi. V Piranu je bila glavni ladja, domnevno še v času gotike, prizidana nekakšna stranska ladja, ki je končno podobo dobila postopoma z izgradnjo treh kapel. Na vzhodni in srednji kapeli je ohranjeno dvoje zazidanih šilasto zaključenih oken, eno z ostanki trilistnega vrha (sl. 22). Marko Vuk kot primerjavo za postopno dodajanje kapel enoladijski zasnovi navaja frančiškansko cerkev v Trevisu (Vuk, 1983, 140), ki pa ima nekoliko dru-

44 O bratovščinah v severozahodni Istri v obdobju Beneške republike gl. Radminič Bonin, 2009.

45 Minoriti so se naselili ob že pred njihovim prihodom obstoječi cerkvi sv. Katarine, ki je stala nad pokopališčem in je po izgradnji minoritske cerkve služila domnevno v pokopališke namene in ostala v funkciji do 1707. Desno od glavnega samostanskega portala je v tlaku viden ostanek njenih vhodnih vrat (gl. Granič, 1887, 11; Alisi, Chiese minori, 10, cit. po Vuk, 2001, 96; Ličen Krmpotič, 1995a, 1; Šamperl, 1998, 11; 2001b, 422, op. 64; Vuk, 2001, 96; Kajfež, 2003, 6–8; Plestenjak, 2006). Cerkev sv. Katarine je (bila) locirana v pritličju današnje stavbe na Bolniški ulici (Ribiški trg), ki stoji med zahodnim traktom križnega hodnika in stavbo nekdanje Ribiške šole, gl. Kajfež, 2003, 2.

46 Iz zapisa v oporoki z dne 3. junija 1348 Alisi (1955, 50) domneva, da je pod ometom v cerkvi morda stenska poslikava.

47 O razvoju samostanskega kompleksa oz. konservatorskih ugotovitvah o starosti posameznih delov gl. Ličen Krmpotič, 1995a.

Sl. 24: Piran, minoritska cerkev, prebeljena kapitelna zidca osrednjega slavoloka (foto: M. Oter Gorenčič).
Fig. 24: Piran, Minorite church, painted capital corbels of the central archway (photo: M. Oter Gorenčič).

Sl. 25: Piran, minoritska cerkev, zidec v južnem kotu glavne ladje (foto: M. Oter Gorenčič).
Fig. 25: Piran, Minorite church, corbel in the south corner of the nave (photo: M. Oter Gorenčič).

gačno zasnovano, saj ima tudi transept, ki mu je na vzhodni strani dodanih pet kapel; korni je dodan poligonalni zaključek, kapeli ob prezbiteriju pa imata dvopolni križno-rebrasti obok (gl. Schenkluhn, 2000, 64, sl. 3). Po tlorisni zasnovi je piranski cerkvi v osnovi sorodna dominikanska cerkev sv. Katarine v Pisi (gl. Schenkluhn, 2000, 64, sl. 5), zgrajena med 1253 in 1262. Ta ima sicer po dimenzijah mnogo večjo ladjo, ki pa se na vzhodu izteka v tri ravno zaključene kapele z enopolnim križnim obokom. Stranski kapeli prav tako segata čez širino ladje. Ob južni strani so bile ladji pozneje dodane tri, prav tako križnorebraste obokane kapele, katerih zunanja linija je poravnana s še eno kapelo, ki stoji ob južni korni kapeli.

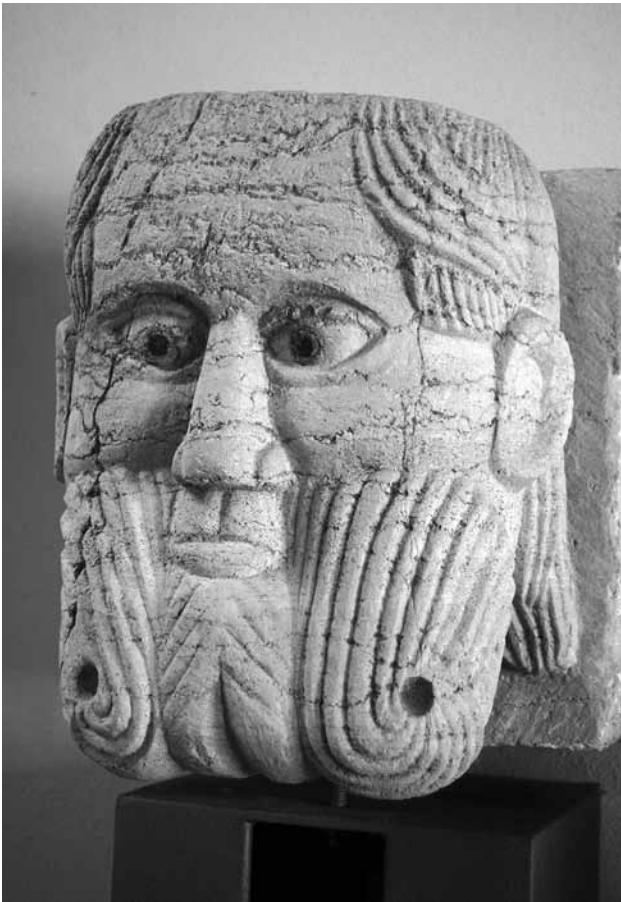
V notranjščini je od srednjeveške cerkve viden še vrh južne slavoločne odprtine, ki je danes višinsko predelje-

Sl. 26: Piran, minoritska cerkev, vrh gotskega slavoloka severne kapele (foto: M. Oter Gorenčič).
Fig. 26: Piran, Minorite church, apex of the Gothic archway of the north chapel (photo: M. Oter Gorenčič).

Sl. 27: Piran, minoritska cerkev, sklepni kamen gotskega slavoloka prezbiterija (foto: M. Oter Gorenčič).
Fig. 27: Piran, Minorite church, keystone of the Gothic archway of the presbytery (photo: M. Oter Gorenčič).

Sl. 28: Piran, pinakoteka minoritskega samostana, kamnita glava (foto: M. Oter Gorenčič).

Fig. 28: Piran, Pinacotheca of the Minorite monastery, stone head (photo: M. Oter Gorenčič).

na; v nadstropju z ohranjenim rahlo zašiljenim banjastim gotskim obokom južne kapele (sl. 23) je urejen molitveni kor (prim. Vuk, 1983, 145; 2001, 91). Kamnit kapitelni zidec je sestavljen iz spodnjega konveksnega dela, kjer je stik z ravnim delom poudarjen z robom, in zgornjega dela z obrnjenim atiškim profilom. Sočasna sta danes prebeljena kapitelna zidca osrednjega slavoloka, ki imata enak profil in sta vidna iz cerkve (sl. 24). Njun atiški del se nadaljuje na ladijski strani slavoloka. Atiška profila sta v isti višini ohranjena tudi v levem in desnem (sl. 25) kotu glavne ladje kot konzoli ločnega dela stranskih slavolokov (prim. Vuk, 1983, 145; 2001, 91). Ohranjen je vrh slavoloka nekdanje severne kapele vključno s kapitelnim zidcem; viden je s stopnišča na zvonik (sl. 26). S podstrešja cerkve je viden tudi gotski vrh slavoloka prezbiterija; v njegovem

Sl. 29: Piran, minoritska cerkev, zunanja stena prezbiterja (foto: M. Oter Gorenčič).

Fig. 29: Piran, Minorite church, exterior wall of the presbytery (photo: M. Oter Gorenčič).

temenu je ohranjen sklepni kamen (sl. 27), na katerem je izklesan križ. Na podstrešju cerkve je v severovzhodnem vogalu glavne ladje vidna preprosta polkrožno porezana kamnita konzola, ki je morda podpirala ladijsko leseno ostrešje.⁴⁸

Na zunanjščini cerkve je na vzhodni steni prezbiterija⁴⁹ vzdana kamnita stilizirana glava bradatega moža, ki jo odlikuje natančnost izdelave in močna izraznost (sl. 28). Emilijan Cevc je bil mnenja, da je glava nekoč nosila kakšen fasadni steber (Cevc, 1963, 38), glede oblikovnih izhodišč pa se mu je zdela najbližje lombardsko-provansalska tradicija. Kot bližnjo primerjavo je navedel glave apostolov na dveh reliefih v milanski stolnici iz časa 1185–1187 (Cevc, 1963, 39). V nadaljnjih objavah so pisci večinoma povzemali Cevčeve ugotovitve, pri čemer so

48 Vuk (1983, 145; 2001, 91) navaja, da je ohranjen tudi sklepni kamen na notranji strani zazidanega severnega slavoloka. To seveda drži, vendar je brez kakršnegakoli okrasja.

49 Na tem mestu je od 1997 vzdana kopija, original se hrani v samostanski pinakoteki (Šamperl 2001b, 414, 418).

Sl. 30: Piran, minoritski samostan, nakladni kapitel v bifori zvonika (foto: M. Oter Gorenčič).

Fig. 30: Piran, Minorite monastery, abacus-capital in the mullioned window of the belfry (photo: M. Oter Gorenčič).

omenjali le »lombardsko« oz. italsko izhodišče (Zadnikar, 1970, 51; Golob, 1998, 74). Sama sem opozorila na možnost, da bi bila glava, ki je bila izklesana najverjetneje konec 12. stoletja (prim. Cevc, 1963, 39; Zadnikar, 1970, 51; Golob, 1998, 74), prvotno lahko služila kot konzola portalne preklade (Oter, 2005, 20–21). Na zunanji vzhodni steni prezbiterja (sl. 29) je v spodnjem delu vidnih tudi dve prvotni zazidanim visokih zašiljenih oken, nad dva novoveškima zazidanim oknoma pravokotne oblike s kamnitim okvirjem pa je zazidano prvotno okroglo okno s kamnitim okvirjem. Gotski okulus »lombardskega sloga«⁵⁰ je členil tudi srednjeveško fasado cerkve. V spodnjem delu zvonika⁵¹ oziroma severne vzhodne kapele je ohranjeno gotsko okno; nad njim je še pravokotna ozka lina, v zaključku pa novoveška bifora in pravokotna lina nad njo. V biforah so fragmentarno ohranjeni štirje gotski nakladni kapiteli (sl. 30). Na notranji strani (vidno iz prostora za zvonove) imajo trije izklesane ozke šilaste vogalne liste s sredinsko žilo (na četrtem niso ohranjeni), ki se zaključujejo pod vrhom kapitela. Nakladni del ima pravokotno-paličast profil (prim. Vuk 1983, 142; 2001, 89–90). Ti kapiteli, ki so bili prvotno najbrž v srednjeveških biforah zvonika (to je tudi sicer eno od najpogostejših mest uporabe nakladnih kapitelov v visokem srednjem veku), se v primerjavi z onimi, ki so ohranjeni v pinakoteki (gl. nadaljevanje), zaradi slogovnih razlik zdijo starejši. To bi potrjevale tudi navedene datacije o izgradnji cerkve in križnega hodnika. V slo-

Sl. 31: Piran, minoritska cerkev, okno v južni ladijski steni (foto: M. Oter Gorenčič).

Fig. 31: Piran, Minorite church, window in the south wall of the nave (photo: M. Oter Gorenčič).

venskem umetnostnem prostoru so jim tipološko najbližje nakladni kapiteli iz romanskega križnega hodnika cistercijskega samostana v Stični iz druge polovice 12. stoletja (gl. Oter, 2003), čeprav so bili piranski formalno najverjetneje prevzeti iz beneškega prostora. Zidci bifornih oken imajo zgoraj pravokoten in spodaj konkaven profil, ki je v srednjem veku sicer pogost, vendar je v tem primeru zaradi njihovega nadaljevanja na zunanji strani zvonika datacija najverjetneje mlajša (iz časa predelave zvonika). Pri pregledu srednjeveških elementov na zunanjščini cerkve nam ostane še pritlični del južne vzhodne kapele, kjer je poleg mlajšega pravokotnega okna prezentiran ostanek

50 Granić (1887, 3), ki tudi navaja, da je bilo okroglo okno leta 1726 zaradi orgel zaprto z opeko, ob straneh pa sta bili odprti okni neenake velikosti. Fasada je bila obnovljena v letih 1882 in 1883 (Vuk, 1983, 140; 2001, 88). Vuk (1983, 139) je vrh v notranjem okvirju sedanjega portala in polkrožno nišo nad portalom imel za ostanek stare vhodne odprtine (prim. Tamaro, 1910, 41), oba elementa pa nato v objavi (Vuk, 2001, 88) označil za posnetek v duhu historicizma 19. stoletja, kar je tudi najverjetnejša razlaga.

51 Zvonik nad severno vzhodno kapelo ima ohranjen gotski način zidave. Sedanjo podobo je dobil v prvi polovici 18. stoletja (Granić 1887, 11; prim. Vuk 1983, 136, 140–142, 148; 2001, 89–90; gl. tudi Alisi, Chiese minori, b. p., cit. po Vuk, 1983, 133; gl. tudi Vuk, 2001, 90; Ličen Krmpotič, 1995a, b. p.).

Sl. 32: Piran, minoritska cerkev, venčni zidec na severnem vogalu prezbiterja (foto: M. Oter Gorenčič).
Fig. 32: Piran, Minorite church, cornice in the north corner of the presbytery (photo: M. Oter Gorenčič).

gotskega. Gotski zazidani okni sta prezentirani tudi na zunanjšini južne ladijske stene (Vuk, 1983, 140, 143; 2001, 86, 88, 92; prim. Ličen Krmpotič, 1995a, 2 in nasl.; 1995b; Šamperl, 2001b, 416), ki danes meji na notranji sprejemni prostor v prvem nadstropju samostanskega kompleksa. Eno od oken ima ohranjen trilstni zaključek svetle odprtine (sl. 31). Na severnem vogalu prezbiterja (sl. 32) in južnem vogalu južne kapele je viden slabo ohranjen tridelno členjen venčni zidec (konveksno-konkavno-konveksno). Na severozahodnem vogalu stranske ladje pa je na zunanjšini vzdignjen reliefno obdelan kamen šivanega vogala, ki ima prav na vogalu izklesano triperesno deteljico z žilami v obliki križa (sl. 33).

Nekaj srednjeveških elementov je ohranjenih tudi v samostanu. V južnem traktu sta prezentirani zazidani pokončni, najbrž še srednjeveški pravokotni odprtini, ohranjeni pa so tudi ostanki starejšega okna pod novoveškimi stopniščem (prim. Vuk, 2001, 100). V nekdanjem refektoriju

Sl. 33: Piran, minoritska cerkev, kamen na severovzhodnem vogalu zunanjščine (foto: M. Oter Gorenčič).
Fig. 33: Piran, Minorite church, stone block in the north-east corner of the exterior (photo: M. Oter Gorenčič).

Sl. 34: Piran, minoritski samostan, niša v nekdanjem refektoriju (foto: M. Oter Gorenčič).
Fig. 34: Piran, Minorite monastery, niche in the former refectory (photo: M. Oter Gorenčič).

Sl. 35: Piran, minoritski samostan, bifora v vzhodnem traktu križnega hodnika (foto: M. Oter Gorenčič).
Fig. 35: Piran, Minorite monastery, mullioned window in the east wing of the cloister (photo: M. Oter Gorenčič).

ju je ohranjena poznogotska zidna niša z lokom v obliki širokega trilista, ki se zaključuje na oslovski hrbet (sl. 34). Ob prehodu v ločni del sta bila v ostenju niše izklesana zidca, od katerih je ohranjen le še eden; ima pravokoten profil, ki je spodaj konkavno porezan (prim. Vuk, 2001, 98; gl. tudi Biščak, Guček, Mally, Bernik, 1989, s. p.; Ličen Krm-potič, 1995a, b. p.; Ličen Krm-potič, 1995b).

Na vzhodni steni samostanskega križnega hodnika je delno ohranjen vhod v nekdanjo kapelo sv. Janeza

Sl. 36: Piran, minoritski samostan, biforna baza (foto: M. Oter Gorenčič).
Fig. 36: Piran, Minorite monastery, mullion base (photo: M. Oter Gorenčič).

Sl. 37: Piran, minoritski samostan, biforni kapitel (foto: M. Oter Gorenčič).
Fig. 37: Piran, Minorite monastery, capital of the mullion (photo: M. Oter Gorenčič).

Evangelista,⁵² ki je po mojem mnenju služila tudi kot kapiteljska dvorana (prim. Šamperl, 2001b, 416).⁵³ Severno od portala je ohranjena gotška bifora (sl. 35) z rahlo šilastimi loki, katere delilni stebriček stoji na bazi in nosi kapitel s tanko nakladno ploščo.⁵⁴ Baza (sl. 36) ima atiški profil s pogreznjenim torusom in nesorazmerno širokimi robovi trohila, vogalni listi so ploščati. Gladko jedro čašastega kapitela (sl. 37) brez zgornjega krožnega zaključka ima na vogalih urezane ozke vogalne liste s sredinsko žilo, ki

52 Vrata in okenski odprtini, ki sta bili izklesani 1320, sta bili zaprti 1732 (Granič, 1887, 11).

53 O kapiteljskih dvoranah gl. Gardner, 1998, 464–465.

54 Na notranji strani bifore se je ohranil napis MCCCXX / fundata / MDCCXXXIII / LUCE / [ornata] (gl. Granič, 1887, 11; Alisi, Chiese minori, 18, cit. po Vuk, 2001, 98; Arhiv Kss, 1982; Ličen Krm-potič, 1995a, 2; Ličen Krm-potič, 1995b; Vuk, 2001, 98). Redovno kapelo z oltarjem sv. Janeza omenja tudi Valier, gl. Lavrič, 1986, 84, 170, op. 9; Parentin, 1997, 295.

Sl. 38: *Pulj, vhodna stena kapiteljske dvorane (foto: M. Oter Gorenčič).*

Fig. 38: *Pula, entrance wall of chapter house (photo: M. Oter Gorenčič).*

se končajo pod vrhom kapitela. Bifora ima na obeh straneh ohranjen kamnit kapitelni zidec s širokim osrednjim konkavnim pasom, ki je spodaj paličasto zaključen, zgoraj pa ima pravokoten profil z utorom. Ploščati vogalni listi baze so bizantinska oblika, ki predstavlja predstopnjo razvitih gotskih različic (gl. Ruskin, 1900, 1, 288, Pl. 12/4), kapiteli z najpreprostejšo izvedbo vogalnih listov pa v razvoju beneških gotskih kapitelov predstavljajo osnovni tip, ki se v Benetkah najpogosteje pojavlja od druge polovice 12. stoletja⁵⁵ na stavbah poznoromansko-zgodnjegotskega obdobja (gl. Ruskin, 1900, 3, 246–247, Pl. 43/2; gl. tudi Marković, 1995, 54–66). Na notranji strani kapele, v kateri je danes pinakoteka z lapidarijem, je viden ostanek šilasto zaključenega loka kamnitega gotskega portala, delno pa je prezentirana tudi bifora južno od portala (prim. Biščak, Guček, Mally, Bernik, 1989, b. p.).⁵⁶ Marko Vuk je kot primerjavo piranskemu navedel vhod v oratorij »v krilu ob južni steni nekdanje minoritske cerkve sv. Frančiška v Čedadu, kar je dokaz, da so sheme samostanov s križnimi hodniki in pripadajočimi objekti nastajale v bistvu po enotni zasnovi« (Vuk, 2001, 98). Od bližnjih je tipološko primerljiva npr. tudi vhodna stena v kapiteljsko dvorano frančiškanske cerkve v Pulju (sl. 38), v slovenskem prostoru pa seveda minoritske cerkve na Ptuj, kjer kljub drugačni tlorisni zasnovi cerkve vhod v prostor, dostopen iz vzhodnega krila križnega hodnika, ostaja enak: centralni vhod s po eno biforo na vsaki strani. Enako zasnovana vhodna stena kapiteljske dvorane je ohranjena tudi v dominikanskem samostanu na Ptuj, še povsem romansko zasnovana pa tudi v cistercijanskem samostanu Stična.

Sl. 39: *Piran, pinakoteka minoritskega samostna, kapitela (foto: M. Oter Gorenčič).*

Fig. 39: *Piran, Pinacotheca of the Minorite monastery, two capitals (photo: M. Oter Gorenčič).*

V pinakoteki in cerkvi je ohranjenih še nekaj srednjeveških fragmentov (kosov stebričkov, baz in kapitelov), od katerih jih je večina nekdanj pripadala najbrž gotskemu križnemu hodniku, katerega izgradnjo lahko postavimo na začetek 14. stoletja (prim. Vuk, 2001, 98). Od slogovno opredeljive stavbne plastike je iz obravnavanega časa ohranjenih šestnajst kapitelov, deset baz in fragment osmerokotnega stebrička s kvadratno bazno ploščo. Med kapiteli jih je enajst enakih bifornemu kapitelu, le da ima pri teh nakladna plošča v nasprotju z bifornim še paličast profil (sl. 39); med temi jih je osem brez sredinske žile. Teh enajst kosov ustreza beneškemu trečentističnemu tipu kapitelov s stiliziranimi vogalnimi listi (gl. Marković, 1995, 54–66). Eden od nadaljnjih kapitelov z nakladno

55 Gl. npr. Lieberman, 1982, Pl. 14 (takšni kapiteli v ladji cerkve sv. Janeza Krstnika v Bragori, ki je bila v gradnji od sredine sedemdesetih let 15. stoletja, so ostanek prejšnje cerkve na tem mestu); Dorigo, 2003, 308, 309, 268, 269/1A, 1D, 270, 271, 379/3, 604–605, 606/1; gl. tudi Arslan, 1970, repr. 4, 22; Franzoi, Di Stefano, 1976, 136–137.

56 Granič (1887, 11) piše, da sta (bili) bifori gotsko-lombardskega sloga.

Sl. 40: Piran, pinakoteka minoritskega samostana, kapital (foto: M. Oter Gorenčič).

Fig. 40: Piran, Pinacotheca of the Minorite monastery, capital (photo: M. Oter Gorenčič).

Sl. 41: Piran, pinakoteka minoritskega samostana, kapital (foto: M. Oter Gorenčič).

Fig. 41: Piran, Pinacotheca of the Minorite monastery, capital (photo: M. Oter Gorenčič).

Sl. 42: Koper, Pokrajinski muzej, kapital (foto: M. Oter Gorenčič).

Fig. 42: Koper, Regional Museum, capital (photo: M. Oter Gorenčič).

Sl. 43: Piran, pinakoteka minoritskega samostana, baza (foto: M. Oter Gorenčič).

Fig. 43: Piran, Pinacotheca of the Minorite monastery, base (photo: M. Oter Gorenčič).

ploščo, ki je le fragmentarno ohranjen, je brez okrasja, jedro enega je obdano z masivnimi neprofiliranimi vogalnimi listi (sl. 40), eden je identičen bifornemu, eden ima višje jedro, vogalne liste brez sredinske žile in nakladno ploščo brez paličastega profila, okrasje enega pa sestoji iz spodaj povezanih vogalnih listov, ki se zgoraj upognejo in razprostrejo z mesnatimi listi brez površinske členitve in sredinske rozete in na zgornjih vogalih oblikujejo majhni voluti (sl. 41). Soroden kapitel se hrani v koprskem Pokrajinskem muzeju (sl. 42). Baze so podobne biforni, le da je stik srednjega konkavnega in zgornjega paliča-

stega svitka brez vmesnega profila. Ena od teh baz ima nastavek za osmerokotni steber (sl. 43).⁵⁷ Zanesljive provenience v pinakoteki in cerkvi shranjenih kosov danes ni več mogoče ugotoviti. Odsotnost figuralike in bogatega vegetabilnega ornamenta ustreza redovnim zahtevam po preprostem, neizstopajočem okrasju in hkrati omogoča le formalne primerjave. V samostanski pinakoteki je ohranjen tudi fragment kamnitega loka, zaključenega na oslovski hrbet, z akroterijem (sl. 44).⁵⁸ Takšen vrh gotških oken je v beneškem in beneško vplivanem prostoru zlasti v 15. stoletju pogost.⁵⁹

KLARISE

Ženski (nebenediktinski) redovi se na Primorskem v visokem srednjem veku omenjajo le v Kopru. Leta 1301 je škof Peter Manolesso »odprl klavzurnim redovnicam v Kopru vse možnosti, da se združijo z redom sv. Klare« (Naldini, 1700, 220–223; Darovec, 2001, 161–162; prim. Kandler, 1855, 36; 1986, III, 875). Iz tega sledi, da so klavzurne sestre že pred 1301 živele v Kopru in bile podrejene škofu, vendar, kot piše Naldini (Naldini, 1700, 223–224; Darovec, 2001, 162–163), »ni jasno, kateremu redu so pred tem pripadale in koliko let prej so mu že dale svoje ime. Lahko pa rečemo, da so bile najverjetneje tretjerednice oziroma picokere enega od dveh že obstoječih svetih redov v mestu, sv. Dominika ali sv. Frančiška, saj so bile prave sestre. Sicer pa ni verjetno, da bi zlahka prestopile v drug red, če so prej kateremu sploh pripadale.« Kot izpričujejo posamezni dokumenti v koprskem Pokrajinskem arhivu, je imel Koper samostan klaris že v 13. stoletju (omenja se v letih 1299 in 1300, gl. Bonin, 2002, 36–37; 2003, 123).⁶⁰ Kot opozarja Peter Štih, sta bila v Kopru v 13. stoletju torej najmanj dva ženska samostana (Štih, 2005, 52; gl. tudi Kandler, 1855, 36; Caprin, 1905–1907, I, 13; Parentin, 1982, 72; Kandler, 1986, II, 586; Semi, 1991, 47; Cigui, 2007, 412, Alisi, 1943), pri čemer povezuje med *cella Iustinopolitana* 13. stoletja (gl. Kandler, 1855, 36; 1986, III, 875) in *cenobium Iustinopolitanę civitatis* 10. stoletja (gl. Štih, 2005) ni jasna (Štih, 2005, 52; gl. tudi Parentin, 1988, 86).

Samostan sv. Klare, postavljen na ravnici, na kateri je bila nekdanja mestna palača konzulov,⁶¹ je skupaj s sosednjim, pripadajočim manjšim bratom, tvoril celoto (prim.

Sl. 44: Piran, pinakoteka minoritskega samostana, zaključek loka z akroterijem (foto: M. Oter Gorenčič).
Fig. 44: Piran, Pinacotheca of the Minorite monastery, apex of arch topped by an acroterium (photo: M. Oter Gorenčič).

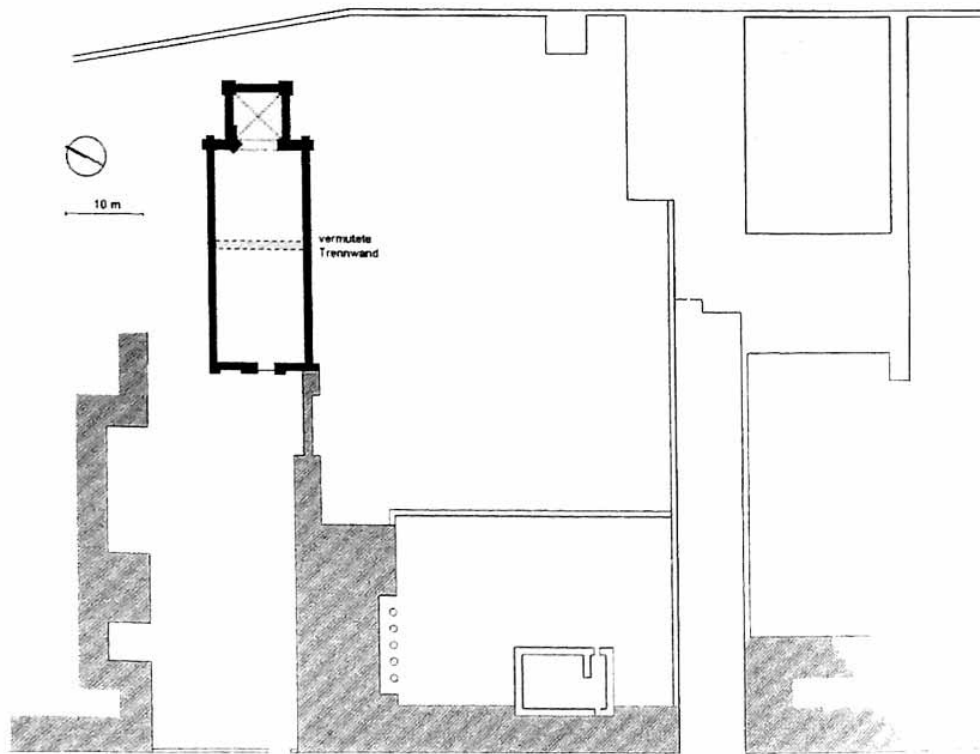
57 Okrogla baza z nastavkom za osmerokotni steber je ohranjena tudi v koprskem Pokrajinskem muzeju.

58 Gl. Ličen Krmpotič (1995a) repr. 2 med reprodukcijami pomembnejših najdb.

59 Z akroteriji se zaključujejo gotške odprtine na številnih beneških civilnih palačah, najdemo pa jih tudi na sakralni arhitekturi, gl. npr. zaključek portala cerkve sv. Antona opata v kraju S. Daniele del Friuli (Arslan, 1976–1977, 28); gl. npr. tudi Caprin, 1905–1907, II, 193; Prelog, 1957, 67–69, 151, 163, 164, 167, 170–172; Arslan, 1970, repr. 72–74, 78, 88, 89, 171, 172, 175, 187, 189–191, 194, 195, 205–208, 210, 213–217, 223, 234–240, 242, 245–247, 250–255, 257–259, 263–267, 285–288. Z akroterijem se zaključujejo npr. tudi posamezna okna na piranski Benečanki in koprski Pretorski palači, obe iz sredine oziroma druge polovice 15. stoletja, gl. ustreznata poglavja v Štefanac et al., 2000.

60 Caprin (1905–1907, I, 276, op. 1) piše, da sta bila tako koprski samostan klaris kakor tudi samostan sv. Frančiška ustanovljena 1331, prim. Kandler, 1855, 39; Semi, 1930, 36; gl. tudi Semi, 1991, 47.

61 Manzuoli (1611, 66) dobesedno piše, da je bil po izročilu samostan sv. Klare nekoč palača konzulov, in dodaja, da je na stavbi še mogoče videti grbe treh konzulov.

Sl. 45: Ravenna, cerkev sv. Klare, tloris (Jäggi, 2006).

Fig. 45: Ravenna, Church of St. Clare, ground plan (Jäggi, 2006).

Guček, Hoyer, 1986, b. p.).⁶² V letih 1511, 1554 in 1573 ga je prizadela kuga, situacijo pa je poslabševala še odsotnost rednega upravitelja (o tem gl. Naldini, 1700, 226; Darovec, 2001, 164–165; gl. tudi Lavrič, 1989, 72; Benedik, 2005, 141). Okoli 1570 je prišlo do odločitve, da se redovnice ponovno podredijo škofu, kar se je zgodilo štiri leta zatem (Naldini, 1700, 227; Darovec, 2001, 164, 165).⁶³ Leta 1806 so samostan razpustili Francozi, odtlej je služil različnim svetnim namenom, od 1990 v njem (Kapodistriassov trg 1) domuje koprski Pokrajinski arhiv (gl. Caprin, 1905–1907, I, 34, op. 2; Bernik, 1968, 81; Parentin, 1982, 72; Guček, Hoyer, 1986, b. p.; Luglio, 2000, 22; Kontestabile Rovis, 2001, 16; Bonin, 2002, 41–43; 2003, 125–126, 128, 145, 147–148; Prohinar, 2003, 7; Curk, Vidmar, Radovanovič, 2008, 110).⁶⁴

O arhitekturi je Naldini zapisal, da je od stare cerkve ohranjen le skelet, in sicer glavne stene, glavna kapela z

oltarjem in primerno velik kor nad glavnimi vrati, ki pa so ga pred slabim stoletjem zaprli in z zunanje strani obnovili. Prav tako je bilo pred nekaj leti prenovljeno glavno stopnišče, v Naldinijevem času so v glavni kapeli odprli spovednico, nasproti nje pa postavili zakristijo (Naldini, 1700, 227–229; Darovec, 2001, 166–167; prim. Luglio 2000, 146).⁶⁵ O samostanu je zapisal, da je bil povečan in da »lahko tekmuje v lepoti in udobju z najbolj urejenimi samostani« (Naldini 1700, 229; Darovec, 2001, 167). Samostan s srednjeveškim stavbnim jedrom je bil v 16. stoletju razširjen in predelan zlasti v 17. pa tudi v 18. stoletju, nekaj gradbenih posegov je bilo izvedenih še v 19. stoletju.

Kot so pokazale stavbne raziskave, je bila prva cerkev enoladijska s kvadratnim prezbiterijem.⁶⁶ Obodni zidovi iz lepo obdelanih kvadrov v enakomerno debelih vodoravnih plasteh imajo stopničasto razširjen temelj iz ve-

62 Na območju nekdanjih samostanov sv. Klare in sv. Frančiška je treba iskati zgodnesrednjeveško jedro Kopra, gl. Gardina, Župančič, 1984, cit. po Župančič 1989, 15.

63 Bernik (1968, 81) piše, da so klarise sklenile, da se podrede koprski škofiji, okoli 1564; enako Žitko (1989, 41–42). Bonin (2002, 37; 2003, 124) sklep klaris o ponovni podreditvi koprskemu škofu postavlja v leto 1511. Ob Valierjevi vizitaciji v letu 1580 je imela cerkev šest oltarjev (Lavrič, 1986, 77; Parentin, 1997, 291).

64 Marušič (1989, 59) kot leto ukinitve navaja 1805; Alberi (2001, 449) pa piše, da je bil samostan opuščen 1816.

65 Baldassare Bonifacio je okoli 1653 zapisal, da je v Kopru šest samostanov beraških redov, ki so vsi maloštevilni razen tistih frančiškanov, ki si okrog ledij zavezujejo debele vrvi in si na noge natikajo cokle ali natikače ter so vsestransko revni, zato pa imajo lepe in prostorne cerkve. Primerno veliki sta se mu zdeli tudi cerkvi sv. Blaža in sv. Klare, gl. Darovec, 1999, 157.

66 Cerkev je imela prvotno odprto leseno ostrešje (Guček, Hoyer, 1986, b. p.; Prohinar, 2003, 6).

Sl. 46: Koper, Srednja ekonomsko-poslovna šola, steber v vhodni avli (foto: M. Oter Gorenčič).
Fig. 46: Koper, Secondary School of Business and Economics, column in the entrance hall (photo: M. Oter Gorenčič).

Sl. 47: Koper, Srednja ekonomsko-poslovna šola, spodnji del stebra (foto: M. Oter Gorenčič).
Fig. 47: Koper, Secondary School of Business and Economics, lower part of the column (photo: M. Oter Gorenčič).

čjih, grobo obdelanih kamnov (Cunja, 2001, 305; 2006, 37). Srednjeveška cerkev je bila temeljito prezidana v 17. stoletju; mdr. je bila na mestu kvadratnega prezbiterija zgrajena polkrožna apsida, ki je prekrila tudi pokopališče.⁶⁷ Porušena je bila zahodna fasadna stena cerkve in nekoliko zahodneje zgrajena nova. Širina prvotne cerkve je ostala nespremenjena, višina pa je bila občutno povečana (Cunja, 2001, 307; 2006, 37).

Od novograjanih samostanskih cerkva klaris se nam jih je iz časa do 1250 ohranilo le malo. V Italiji je razlog za to predvsem dejstvo, da so se prve skupnosti tega reda naselile v že obstoječih samostanskih stavbah, ki so jim

bile dodeljene (gl. Jäggi, 2006, 24–32). Ena redkih novozgrajenih cerkva, Santa Maria delle Donne v kraju Ascoli Piceno, ima pravokotno zasnovo z notranjim višinsko predeljenim dvojnimi korom; empore je bila domnevno ob notranji zahodni steni (gl. Jäggi, 2006, 39–41),⁶⁸ tako kot morda tudi, sodeč po Naldinijevem opisu, pri koprski cerkvi.⁶⁹ Od prav tako redkih novogradenj iz druge polovice 13. stoletja v Italiji je v našem kontekstu zgovorna cerkev klaris v Ravenni (sl. 45) z ravnokrto pravokotno dvoransko ladjo in ožjim obokanim kvadratnim prezbiterijem (gl. Jäggi, 2006, 116–118), saj je soroden tloris imela tudi koprski cerkev.

67 Leta 1989 je bilo v cerkvi raziskano pokopališče, ki je zaradi svoje kompleksnosti, večplastnosti, daljšega časovnega razpona pokopavanja in velikega števila grobov najvažnejše raziskano grobišče v mestu. Poznoantični in zgodnesrednjeveški fazi pokopavanja je po večstoletnem presledku z izgradnjo samostanske cerkve sledila ureditev pokopališča neposredno ob prezbiteriju. Ta prostor je prekril polkrožni prezbiterij, rezultat barokizacije v 17. stoletju; pokopavanje se je tedaj preneslo v zidane grobnice v cerkvi (Cunja, Župančič, 1992, 38–39; gl. tudi Grosman, 1991, 32–36; Bonin, 2001; 2003, 128 in nasl.; Cunja, 2001, 307).

68 O problematiki t. i. nunskega kora oziroma (zahodne) empure v srednjeveških samostanih klaris in dominikank gl. Jäggi 2006, 193–207, 221–222.

69 Očitno podaljšava ladje na zahodni strani ni vključevala rušitve kora.

Sl. 48: Koper, Srednja ekonomsko-poslovna šola, kapital stebra (foto: M. Oter Gorenčič).
Fig. 48: Koper, Secondary School of Business and Economics, capital of the column (photo: M. Oter Gorenčič).

Sl. 49: Koper, Kolarska ulica 18, kapital (foto: M. Oter Gorenčič).
Fig. 49: Koper, Kolarska Street 18, capital (photo: M. Oter Gorenčič).

Sl. 50: Koper, stolnica, južna zunanjščina, fragment (foto: M. Oter Gorenčič).
Fig. 50: Koper, Minster, exterior south, fragment (photo: M. Oter Gorenčič).

V vhodni avli koprške srednje ekonomsko-poslovne šole, nekdanjem zahodnem samostanskem traktu, je razstavljen steber, ob katerega je prislone pravokoten profil, visok približno 1,20 m, njemu pa je dodan tanek polsteber s kapitelom, ki sega do dveh tretjin višine pravokotnega profila (sl. 46). Ta se skupaj s polstebrom prilega valjastemu jedru stebra tako, da je njegova baza prekinjena (sl. 47). Baza ima atiški profil z nazaj upognjenimi vogalnimi listi. Čašasti stebni kapitel ima široke vogalne liste s trakastimi robovi in sredinsko žilo. Listi so na vrhu upognjeni in se pod volutama tridelno resasto razprostrejo (sl. 48). Pravokotni profil ima tipično beneški storžasti zaključek z diamantiranim nizom pod njim. Polsteber brez baze pa ima čašast kapitel z gladkima vogalnima listoma, ki sta na vrhu z malima volutama upognjena nazaj. Med vogalnima listoma je izklesana rozeta. Identičen okras, kot ga ima kapitel stebra, ima koprski kapitel (sl. 49) v hiši na Kolarski ulici 18 (prim. Marković, 1995, 146–147, kat. 85 a).⁷⁰ Na podlagi primerjav s poznosrednjeveškimi kapiteli, ohranjenimi v Istri, ju je mogoče datirati v čas od sredine 14. do sredine 15. stoletja (Marković, 1995, 147). V konservatorskih poročilih lahko preberemo, da steber izvira iz prvotnega križnega hodnika samostana klaris (gl. Guček, Hoyer, 1986, b. p.; Prohinar, 2003, 6), po mnenju Predraga Markovića pa je, kakor tudi kapitel na Kolarski ulici, ostanek oltarne pregrade ali neke kapelne ograje, katere del so morda tudi fragmenti, vzdani na severni in južni zunanščini koprške stolnice (Marković, 1995, 146, op. 247). Sodeč po dodatku stebra, ki učinkuje kot okamenel del »pohištva« oziroma kot del interiera, je Markovićeve hipoteza, da gre za ostanek ograje, verjetnejša, vendar

po mojem mnenju fragmenti, vzdani na stolnici visoko pod venčnim zidcem (sl. 50), niso del te ograje. Čeprav jih mersko ni bilo mogoče preveriti, vendarle lahko ocenimo, da se ob njihovi postavitvi na polsteber diamantiran niz, ki poteka nad arkadicami, ne bi ujel z diamantiranim nizom pravokotnega profila ob stebri.

Kot je pokazala opravljena raziskava, je ohranjene srednjeveške stavbne dediščine benediktincev, dominikancev, manjših bratov sv. Frančiška in klaris malo. Od številnih postojank v slovenski Istri, kjer so delovali benediktinci, je ohranjen le ankaranski sarkofag, ostanek samostana klaris je le en steber, poznan pa je še tloris cerkve. Od dominikanskega samostana okvirno poznamo le tloris obeh srednjeveških cerkva. Od samostanov obravnavanih redov se je iz srednjega veka še največ ohranilo v Kopru in Piranu, kjer so delovali manjši bratje sv. Frančiška. Še najbolj je ohranjena njihova koprška cerkev, čeprav je bila tudi ta v poznejših stoletjih večkrat prezidana. Ohranjene zidove piranskega samostana zakriva novoveška preobleka, ki pa mestoma vseeno omogoča vpogled v posamezne ohranjene srednjeveške stavbnoplastične detajle. V piranskem samostanu zbrani kosi srednjeveških kapitelov, baz in drugih fragmentov so dragocena zapuščina, ki nam vsaj delno omogoča predstavo o izgledu nekdanjega križnega hodnika in drugih prostorov samostanskega kompleksa. Čeprav je večina ohranjene stavbne plastike iztrgana iz prvotnega konteksta, lahko ugotovimo, da se formalno tesno povezuje z beneško, tlorisne zasnove obravnavanih cerkva pa so povsem v skladu s sočasno redovno arhitekturo.

70 Po besedah lastnika hiše na Kolarski ulici 18 kapitel izhaja iz neke privatne hiše v Kopru.

MEDIAEVAL ARCHITECTURAL HERITAGE OF BENEDICTINES, DOMINICANS, FRANCISCAN FRIARS MINOR AND POOR CLARES IN SLOVENE ISTRIA

Mija OTER GORENČIČ

France Stele Institute of Art History, Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts, Novi trg 2, 1000 Ljubljana
e-mail: moter@zrc-sazu.si

SUMMARY

There are no uniform data about the settlements of Benedictine monks in Slovene Istria in the Middle Ages. Supposedly, they were active in Koper, Valdoltra, Izola, Piran, Portorož, Strunjan, Šmarje above Koper, on the Sermin Hill and in Krog above Sečovlje, but no remains of architecture or architectural sculpture dating from periods prior to the year 1500 can be found in these locations, with the exception of a stone sarcophagus standing in front of the southern façade of the former Benedictine outpost in Ankaran. Sarcophagi of a similar type were produced from the second quarter of the 14th century through the entire 15th century, and were especially popular with prominent and wealthy clients. Its closest comparison would be the group of typologically uniform sarcophagi near the exterior of the Church of St. John and St. Paul in Venice.

The reformed orders, established in the 11th and 12th centuries, did not inhabit Slovene Istria, and no knight order outposts have been attested in this area either; the so called mendicant orders, on the other hand, founded several monasteries here. The Dominicans, who settled in Koper in 1217 or 1220, were among the first. It can be assumed that the monastic church, consecrated in 1401 and later slightly reshaped, took on the ground plan of the original church, which had been built upon the arrival of the Dominicans. The design of the Church of St. Francis in Koper was modelled after it.

After the Dominicans, Franciscan Friars Minor came to Primorska, allegedly first in Koper (before 1260) and then in Piran. The construction of the Koper church can be dated between 1265 and 1268. The single-nave design with a tripartite vaulted eastern end-piece imposed itself both in churches of the Franciscan Friars Minor and in those of the Dominican and Augustine orders, which is corroborated by the Minorite and Dominican churches in Piran and Koper, respectively. Among the preserved religious constructions, the church with the ground plan closest to that of the Koper church is the Franciscan church in Pula, Croatia. The architectural sculpture of the Koper church is modest and plain, in harmony with the order's ideals. The nearest parallel to it can again be found in the Franciscan church in Pula.

Franciscan Friars Minor settled in Piran around the year 1300 at the latest. The gothic architectural core of the church and the monastery with several mediaeval masonry details is still preserved despite later changes and additions. The church nave was gradually extended on its northern side with three chapels. On the eastern side of the cloister is the partly preserved original entrance with one (of the original two) mullioned window into the Oratory of St. John the Evangelist or the chapter house. Its base and capital match those of Venetian mullioned windows from the late Romanic–early Gothic period. The pinacotheca and the church preserve some similar mediaeval fragments, most of which probably used to be part of the Gothic cloister. These, too, are typologically related to the contemporary Venetian architectural sculpture.

The Koper convent of the Poor Clares was first mentioned towards the end of the 13th century. The first priory church was a single-nave construction with a flat-termination presbytery. One of the rare Italian newly built churches of the Poor Clares from the second half of the 13th century to share the same ground plan was the Church of Saint Clare in Ravenna. The church preserves a column with a capital from the former monastery, which can be dated in the period between 1350 and 1450, is also preserved.

Key words: Middle Ages, Primorska, Littoral, Slovene Istria, architecture, architectural sculpture, monasteries and convents, Benedictines, Dominicans, Franciscan Friars Minor, Minorites, Poor Clares, Church of St. Dominic, Church of St. Francis, Church of St. Clare, Ankaran, Koper, Piran

VIRI IN LITERATURA

- Alberi, D. (2001):** Istria. Storia, arte, cultura. Trieste, Lint.
- Alisi, A. (1937):** Chiesa e convento di S. Domenico di Capodistria. Firenze, Convento S. Maria Novella.
- Alisi, A. (1955):** Pirano. La sua chiesa, la sua storia. S. l., s.n.
- Alisi, A. (1997):** Istria. Città minori. Trieste, Italo Svevo.
- Alisi, A. (2006):** Cerkev in samostan svete Ane v Koprju. Muzej umetnin. Nova Gorica, Branko.
- L'archeografo (1837):** L'archeografo triestino raccolta opuscoli e notizie per Trieste e per l'Istria. Archeografo triestino, 4. Trieste.
- Arhiv KSS (1982):** Preliminarna poročila o konservatorskih raziskavah in delih. Umetnostni in urbanistični spomeniki. Piran. Varstvo spomenikov, 24. Ljubljana, 226.
- Arslan, E. (1970):** Venezia gotica. L'Architettura Civile Gotica Veneziana. Milano, Electa.
- Arslan, W. (1976–1977):** Il gotico civile veneziano in Terraferma. Rivista dell'istituto nazionale d'archeologia e storia dell'arte, n. s. 23–24. Pisa - Roma, 258–304.
- Benedik, M. (1991):** Samostani na slovenskih tleh. V: Benedik, M.: Zgodovina cerkve na Slovenskem. Celje, Mohorjeva družba, 433–435.
- Benedik, M. (2005):** Redovništvo v Primorju. Studia Historica Slovenica, 5, 1–3, 133–150.
- Bernik, S. (1968):** Organizem slovenskih obmorskih mest. Koper, Izola, Piran. Ljubljana - Piran, Mladinska knjiga - Medobčinski zavod za spomeniško varstvo.
- Bihl, M. (1941):** Statuta generalia Ordinis edita in Capitulis generalibus celebratis Narbonae an. 1260, Assisi an. 1279 atque Parisiis an. 1292. Archivum franciscanum historicum, 34, 13–94, 284–358.
- Biščak, D., Guček, M., Mally, K., Bernik, J. (1989):** Mino-ritski samostan sv. Frančiška Asiškega. Piran, ZVKDS, OE Piran (tipkopis).
- Bonin, Z. (2001):** Pokopavanje v cerkvi in samostanskem poslopju sv. Klare v Koprju med letoma 1616 in 1782. Arhivi, Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije, 24, 2, 109–119.
- Bonin, Z. (2002):** Koprski samostan sv. Klare. Primorska srečanja, Revija za družboslovje in kulturo, 26, 252, 33–43.
- Bonin, Z. (2003):** Koprski samostan svete Klare. Kronika, Časopis za slovensko krajevno zgodovino, 51, 2, 121–150.
- Bonin, Z. (2004):** Pokopavanje v samostanski cerkvi manjših bratov konventualcev sv. Frančiška v Koprju med leti 1719 in 1806 ter razpustitev samostana. Arhivi, Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije, 27, 1, 109–120.
- Bvdinis, C. (1928):** Dal Carnaro al Frivli. Architettvre caratteristiche. Trieste, Casa Editrice »parnaso«.
- Caprin, G. (1905–1907):** L'Istria nobilissima, I–II. Trieste, F. H. Schimpff.
- Cenci, C., Mailleux, R. G. (2007–2010):** Constitutiones generales ordinis fratrum minorum, 1–2.1. Grottaferrata, Frati Editori di Quaracchi.
- Cevc, E. (1963):** Srednjeveška plastika na Slovenskem od začetkov do zadnje četrtine 15. stoletja. Ljubljana, Slovenska matica.
- Cherini, A. (1995):** I Servi di Maria a Capodistria. Da convento a caserma e a ospedale. Trieste, A. Cherini.
- Cigui, R. (2007):** »I Benedettini nella Venezia Giulia« di Antonio Alisi. Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria, 37, 401–467.
- Corbanese, G. G. (1987):** Il Friuli, Trieste e l'Istria nel periodo veneziano. Grande atlante storico-cronologico comparato, 2. Udine, Del Bianco.
- Cunja, R. (2001):** Poselitvena dinamika in spremembe funkcije nekaterih mestnih prostorov. Primera nekdanjega kapucinskega vrta in samostanske cerkve sv. Klare v Koprju. Acta Histriae, 9, 2, 295–310.
- Cunja, R. (2006):** Ricerche archeologiche a Capodistria/Koper. V: Guštin, M. et al: The heritage of the Serenissima. The presentation of the architectural and archaeological remains of the Venetian Republic. Proceedings of the international conference, Izola-Venezia, 4.–9. 11. 2005. Piran, Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Inštitut za dediščino Sredozemlja, Založba Annales, 33–38.
- Cunja, R., Župančič, M. (1992):** Otok in celina. V: Žitko, S. et al.: Koper, Skupščina občine, Izvršni svet, 31–41.
- Curk, J., Vidmar, P., Radovanovič, S. (2008):** Samostani na Slovenskem do leta 1780. Maribor, Ostroga.
- Cuscito, G. (1982):** L'insediamento francescano in Istria. Lineamenti storiografici. V: Provincia Veneta dei Frati Minori e del Comitato Capodistriano per le celebrazioni: Beato Monaldo di Giustinopoli 1210–1280 ca. Atti raccolti in occasione del VII centenario del suo transito. Trieste, s. n., 29–56.
- Darovec, D. (1999):** Stari krajepisi Istre. Koper, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije, Pokrajinski muzej.
- Darovec, D. (ur.) (2001):** Paolo Naldini: Cerkevni krajepis ali opis mesta in škofije Justinopolis ljudsko Koper. Koper, Založba Annales, Škofija Koper.
- De Franceschi, C. (1879):** L'Istria. Note storiche. Parenzo, s. n.
- Dellwing, H. (1988):** Bettelordenskirchen des 13./14. Jhs. in Venetien. Anmerkungen zu Typus und Gestalt. V: Much, F. J.: Baukunst des Mittelalters in Europa. Hans Erich Kubach zum 75. Geburtstag. Stuttgart, Stuttgarter Gesellschaft für Kunst und Denkmalpflege, 547–558.
- Dolinar, F. M. (1993):** Cerkevna organizacija v srednjem veku na Slovenskem. V: Dolinar, F. M.: Samostani v srednjeveških listinah na Slovenskem. Ljubljana, Arhiv Republike Slovenije, 8–21.
- Dolinar, F. M. (1996):** Redovništvo. V: Javornik, M.: Enciklopedija Slovenije, 10. Ljubljana, Mladinska knjiga, 133–136.
- Dolinar, F. M. (2000):** Il monachesimo in Slovenia. V: Tavano, S., Bergamini, G.: Patriarchi. Quindici secoli di civiltà fra l'Adriatico e l'Europa Centrale. Milano, Skira, 273–276.

- Dolinar, F. M., Vogrin, M. (2001):** Sedem stoletij minoritskega samostana sv. Frančiška Asiškega v Piranu 1301–2001. Ljubljana, Slovenska minoritska provinca sv. Jožefa.
- Dolinar, F. M., Rajšp, V., Ivanič, M. (1996):** Redovništvo. Redovi na Slovenskem. V: Javornik, M.: Enciklopedija Slovenije, 10. Ljubljana, Mladinska knjiga, 134.
- Donin, R. K. (1935):** Die Bettelordenskirchen in Österreich. Zur Entwicklungsgeschichte der österreichischen Gotik. Baden bei Wien, W. M. Rohrer.
- Dorigo, W. (2003):** Venezia romanica. La formazione della città medioevale fino all'età gotica, 1. Verona, Cierre Edizioni.
- Forlatti, F. (1929):** La chiesa ed il chiostro di San Francesco in Pola. Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria, 41, 265–283.
- Franzoi, U., Di Stefano, D. (1976):** Le chiese di Venezia. Venezia, Alfieri.
- Gardner, S. (1998):** Chapter House. Architecture. V: Turner, J.: The Dictionary of Art, 6. New York, Grove, 463–465.
- Godina, M. (1939):** Samostani štajerske minoritske province (razen ptujskega). V: Pax et bonum. Spominski listi posvečeni sedemstoletnici minoritskega samostana v Ptuj. Ptuj, Minoritski samostan, 37–52.
- Golob, N. (1998):** Od začetkov krščanstva do konca romanike. V: Trenc Frelih, I.: Umetnost na Slovenskem od prazgodovine do danes. Ljubljana, Mladinska knjiga, 50–77.
- Granič, G. M. (1887):** Album d'opere artistiche esistenti presso i minori conventuali della antica provincia Dalmato-Istriana ora aggregata alla patavina di S. Antonio. Trieste, l'autore.
- Grosman, D. (1991):** Kocka, kocka, kockica – od arheološkega zapisa v zemlji do arheološkega zapisa na papirju. Arheo, Arheološka obvestila, Glasilo Slovenskega arheološkega društva, 12, 25–36.
- Guček, D., Hoyer, S. (1986):** Konservatorski program za prenovo cerkve in samostanskega arkadnega dvorišča klarisinj v Koprju. Piran, Zvkds, Oe Piran (tipkopis).
- Guček, M. (1991):** Cerkev sv. Frančiška Koper. Konservatorski program. Piran, Zvkds, Oe Piran (tipkopis).
- Guček, M. (1995):** Samostanski kompleks in cerkev sv. Frančiška od nastanka do današnjih dni. V: Hočevar, J.: 50 let Gimnazije Koper 1945–1995. Zbornik ob 50-letnici obnove slovenskega šolstva v Slovenski Istri. Koper, Gimnazija, 35–39.
- Guček, M. (1998):** Poročila. Koper, cerkev sv. Frančiška. Varstvo spomenikov, Poročila, 37/1996. Ljubljana, 48.
- Guček, M. (2000):** Koper, nekdanja frančiškanska cerkev. V: Štefanac, S. et al.: Dioecesis Justinopolitana. Spomeniki gotske umetnosti na območju koprške škofije. Ljubljana, Pokrajinski muzej Koper, 107–108.
- Guček, M., Štefanac, S. (1995):** Koper (Capodistria), nekd. franč. c. sv. Frančiška. V: Höfler, J.: Gotika v Sloveniji. Ljubljana, Narodna galerija, 49.
- Höfler, J. (1997):** Srednjeveške freske v Sloveniji. 2: Primorska. Ljubljana, Družina.
- Höfler, J. (2000):** Mati božja z detetom med sv. Nazarijem in sv. Elijem. V: Štefanac, S. et al.: Dioecesis Justinopolitana. Spomeniki gotske umetnosti na območju koprške škofije. Ljubljana, Pokrajinski muzej Koper, 226–227.
- Hoyer, S. A. (2002):** Servitski samostan v Koprju Santa Maria delle Grazie (1453–1792). Dokumentacija konservatorskega programa za prenovo. V: Hoyer, S. A.: Kultura na narodnostno mešanem ozemlju slovenske Istre. Varovanje naravne in kulturne dediščine na področju konservatorstva in muzeologije. Ljubljana, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 167–189.
- Iordan, E. (1997):** Il convento di S. Domenico a Cividale tra i secoli XIII e XV. Quaderni dell'Accademia, 2, 3, 25–30.
- Jäggi, C. (2006):** Frauenklöster im Spätmittelalter. Die Kirchen der Klarissen und Dominikanerinnen im 13. und 14. Jahrhundert. Petersberg, Imhof.
- Kajfež, T. (2003):** Poročilo o arheološkem sondiranju v nekdanji cerkvi sv. Katarine v minoritskem samostanu sv. Frančiška v Piranu. Piran, Zvkds, Oe Piran (tipkopis).
- Kandler, P. (1855):** Indicazioni per riconoscere le cose storiche del Litorale. Trieste, Lloyd.
- Kandler, P. (1879):** Pirano. Monografia storica. Parenzo, s. n.
- Kandler, P. (1986):** Codice diplomatico istriano, 1–5. Trieste, Riva.
- Kandler, P. (1995):** Pirano. Trieste, MGS Press Editrice.
- Kleefisch-Jobst, U. (1991):** Die römische Dominikanerkirche Santa Maria sopra Minerva. Ein Beitrag zur Architektur der Bettelorden in Mittelitalien. Münster, Nodus Publikationen.
- Komelj, I. (1969):** Gotska arhitektura. Ljubljana, Mladinska knjiga.
- Komelj, I. (1973):** Gotska arhitektura na Slovenskem. Razvoj stavbnih členov in cerkvenega prostora. Ljubljana, Slovenska matica.
- Kontestabile Rovis, M. (2001):** Urad domen Koper 1807–1878 s priključenimi spisi. Pomorska sanitetna deputacija Koper 1819–1850. Koper, Pokrajinski arhiv.
- Kos, F. (1911):** Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku. Tretja knjiga (1001–1100). Ljubljana, Leonova družba.
- Kos, F. (1915):** Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku. Četrta knjiga (1101–1200). Ljubljana, Leonova družba.
- Kosi, M. (2005):** Cruciferi – Crucesignati. Prispevek k zgodovini križarskih vojn in križarskih viteških redov v 12.–13. stoletju. V: Mihelič, D.: Ad fontes. Otoprepčev zbornik. Ljubljana, Založba ZRC, ZRC SAZU, 303–343.
- Košir, A. (1974):** Okvirni pregled zgodovine redovništva na Slovenskem. V: Maračić, L.: Za boljše svjedčenje evangelja. Zagreb, Vijeće viših redovničkih poglavara u Jugoslaviji, Unija viših redovničkih poglavarica Jugoslavije, 101–130.
- Kovač, M. M. (2006):** Načelna konservatorska izhodišča za celovito obnovo in prezentacijo spomenika. Koper, Zvkds, Oe Piran (tipkopis).

- Kovač, M. M. (2007):** Koper, minoritska cerkev in zvonik sv. Frančiška Asiškega. Varstvo spomenikov, Poročila, 43/2006, 94–96.
- Kovač, M. M. (2008):** Koper, cerkev sv. Frančiška Asiškega. Varstvo spomenikov, Poročila, 44/2007, 101–102.
- Kovač, M. M. (2009):** Koper, cerkev sv. Frančiška Asiškega. Varstvo spomenikov, Poročila, 45/08, 87–88.
- Krizmanić, A. (1998):** Samostan i crkva sv. Franje Pula. Zagreb, Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet (tipkopijska doktorska disertacija).
- Krizmanić, A. (2001):** Sviluppo architettonico del complesso francescano a Pola. Hortus artium medievalium, Journal of the International Research Center for Late Antiquity and Middle Ages, 7. Zagreb, 77–100.
- Lavrič, A. (1986):** Vizitacijsko poročilo Agostina Valiera o koprski škofiji iz leta 1579. Ljubljana, ZRC SAZU.
- Lavrič, A. (1989):** Podoba Kopra v vizitacijskem poročilu veronskega škofa Agostina Valiera. V: Guštin, M.: Koper med Rimom in Benetkami. Prispevki k zgodovini Kopra. Koper, Pokrajinski muzej, 65–72.
- Lazar, E. (2008):** Vrednotenje arheološkega potenciala depozitov v zgodovinskem mestnem jedru Kopra (EŠD 236). Koper, Zvkds, Oe Piran (tipkopis).
- Lazar, E. (2009):** Koper, arheološko najdišče Koper. Varstvo spomenikov, Poročila, 45/08, 80–81.
- Ličen Krmpotič, M. (1995a):** Minoritski samostan Piran, sondiranje. Poročilo. Piran, Zvkds, Oe Piran (tipkopis).
- Ličen Krmpotič, M. (1995b):** Poročilo sondiranja prostorov bivšega arhiva v minoritskem samostanu Piran. Piran, ZVKDS, OE Piran (tipkopis).
- Lieberman, R. (1982):** Renaissance Architecture in Venice 1450–1540. London, Muller.
- Lucchese, E. (2001):** Ex chiesa di San Francesco. V: Pavanello, G., Walcher, M.: Istria. Città maggiori. Capodistria, Parenzo, Pirano, Pola. Opere d'arte dal Medioevo all'Ottocento. Trieste, Università degli Studi; Mariano del Friuli (GO) - Edizioni della Laguna, 82.
- Lucchese, E., Quinzi, A. (2001):** Ex chiesa di San Francesco. V: Pavanello, G., Walcher, M.: Istria. Città maggiori. Capodistria, Parenzo, Pirano, Pola. Opere d'arte dal Medioevo all'Ottocento. Trieste, Università degli Studi; Mariano del Friuli (GO) - Edizioni della Laguna, 82–85.
- Luglio, V. (2000):** L'antico vescovado Giustinopolitano. Tredici secoli di storia attraverso i vescovi e le chiese dell'antica diocesi di Capodistria. Trieste, Luglio.
- Manara, F. (1910):** Il convento di Sant' Anna di Capodistria. V: Miscellanea di studi in onore di Attilio Hortis. Trieste, Il comitato promotore, 331–336.
- Manzuoli, N. (1611):** Nova descrizione della Provincia dell'Istria con la vita delli santi, et sante di detta provincia raccolte dalle legende loro antiche, autentiche conservate nelli archivi delle chiese, nelle quali risposano le reliquie loro. Venetia, appresso Giorgio Bizzardo.
- Maračić, L. A. (1992):** Franjevci konventualci u Istri. U povodu 750. obljetnice smrti Bl. Otona iz Pule. Pazin, Istarsko književno društvo Juraj Dobrila.
- Maračić, L. A. (2001a):** Franjevački počeci u Istri i samostan sv. Franje u Piranu. V: Dolinar, F. M., Vogrin, M.: Sedem stoletij minoritskega samostana sv. Frančiška Asiškega v Piranu 1301–2001. Ljubljana, Slovenska minoritska provinca sv. Jožefa, 23–39.
- Maračić, L. A. (2001b):** Maleni i veliki. Franjevci konventualci u Istri. Zagreb, Provincijalat franjevac konventualaca.
- Maračić, L. A. (2001c):** Proturreformacija u koparskoj biskupiji. Acta Histriae, 9, 1, 163–178.
- Maračić, L. A. (2005):** Pulski sveti Franjo. Crkva i samostan sv. Franje u Puli. Pazin, Josip Turčinović.
- Marković, P. (1995):** Kasnosrednjovjekovni kapiteli u Istri (XIII.-XVI. st.). Problemi gotičke arhitektonske plastike. Zagreb, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet (tipkopijska magistrska dela).
- Marković, P. (2000):** Koparska klesarska radionica i donji dio pročelja katedrale u Kopru. Annales, Series historica et sociologica, 10, 1, 83–102.
- Marušič, G. (1989):** Koper v času Napoleona (1805/6–1813). Kronika, Časopis za slovensko krajevno zgodovino, 37, 1–2, 58–66.
- Meersseman, G. G. (1946):** L'architecture dominicaine au XIIIe siècle. Legislation et pratique. Archivum Fratrum Praedicatorum, 16. Roma, 136–190.
- Mlinarič, J. (1982):** Kartuzija Pleterje 1403–1595. Pleterje, Kartuzija.
- Mlinarič, J. (1989):** Zgodovina samostana od ustanovitve do 1800. V: Mlinarič, J., Vogrin, M.: Minoritski samostan na Ptuj 1239–1989. Ptuj - Celje, Mohorjeva družba, 47–148.
- Mlinarič, J. (1991):** Cerkev na Slovenskem v srednjem veku. V: Benedik, M.: Zgodovina cerkve na Slovenskem. Celje, Mohorjeva družba, 61–91.
- Mlinarič, J. (1993):** Srednjeveški samostani na Slovenskem in njihova dejavnost. V: Dolinar, F. M.: Samostani v srednjeveških listinah na Slovenskem. Ljubljana, Arhiv Republike Slovenije, 23–35.
- Montagnes, B. (1974):** L'attitude des prêcheurs à l'égard des oeuvres d'art. V: La naissance et l'essor du gothique méridional au XII siècle. Toulouse, Privat, 87–100.
- Morgan, O. (2004):** Iz zgodovine. Amfora, Krajevni informator, 7. Ankaran, 19–24.
- Moroni, G. (1858):** Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica da S. Pietro sino ai nostri giorni. Specialmente intorno ai principali santi, beati, martiri, padri, ai sommi pontefici, cardinali e più celebri scrittori ecclesiastici etc., 91. Venezia, Tipografia Emiliana.
- Morteani, L. (1984):** Notizie storiche della città di Pirano. Trieste, La Voce di San Giorgio.
- Naldini, P. (1700):** Corografia ecclesiastica o sia descrizione della città e della diocesi di Giustinopoli detto volgarmente Capo d'Istria. Bologna, Forni editore.
- Norton, C. (1986):** Table of Cistercian legislation on art and architecture. V: Norton, C., Park, D.: Cistercian art and architecture in the British Isles. Cambridge, Cambridge University Press, 315–393.

- Občina Ankaran (2011):** Občina Ankaran. <http://obcina-ankaran.si/?p=173> (30. 3. 2011).
- Ostojić, I. (1965):** Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima. Sv. 3. Split, Benediktinski priorat Tkon.
- Oter, M. (2003):** Stiška arhitekturna plastika 12. stoletja. *Acta historiae artis Slovenica*, 8, 5–22.
- Oter, M. (2005):** Motiv glave v romanski stavbni plastiki. *Acta historiae artis Slovenica*, 10, 7–26.
- Oter Gorenčič, M. (2009):** Deformis formositas ac formosa deformitas. Samostanska stavbna plastika 12. in 13. stoletja v Sloveniji. Ljubljana, Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Pachera, S. M., Vescia, T. M. (2005):** I Servi di Maria in Istria. Trieste, Italo Svevo.
- Pangerl, V. (1984):** Prva srečanja med Slovenci in benediktinci. V: Dolinar, F. M.: Redovništvo na Slovenskem I. Benediktinci, kartuzijani, cistercijani. Pleterje, Kartuzija; Stična, Cisterca, 33–42.
- Parentin, L. (1981–1982):** Prima testimonianza di monache Benedettine a Capodistria. *Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria*, n. s. 29–30, 57–63.
- Parentin, L. (1982):** Il francescanesimo a Trieste e in Istria nel corso dei secoli. Trieste, Comitato triestino per l'ottavo centenario della nascita di San Francesco.
- Parentin, L. (1987):** Incontri con l'Istria. La sua storia e la sua gente. S. I., Centro culturale Gian Rinaldo Carli.
- Parentin, L. (1988):** Ordini religiosi a Trieste e in Istria. *Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria*, n. s. 36, 77–96.
- Parentin, L. (1997):** La visita a Capodistria di Agostino Valier. *Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria*, n. s. 45, 245–345.
- Paschini, P. (1915):** Primordi dell'ordine Francescano nel Friuli. *Memorie storiche forogiuliesi*, *Giornale della Deputazione di Storia Patria per il Friuli*, 11, 40–54.
- Patitucci Uggeri, S. (1989):** Sarcofagi medievali di Venezia con clipei crociati nella chiesa dei SS. Giovanni e Paolo. V: Università degli Studi di Bologna, Istituto di Antichità Ravennati e Bizantine: Studi in memoria di Giuseppe Bovini, 2. Ravenna, Lapucci - Edizioni del Girasole, 459–481.
- Pavanello, G., Walcher, M. (2001):** Istria. Città maggiori. Capodistria, Parenzo, Pirano, Pola. Opere d'arte dal Medioevo all'Ottocento. Trieste, Università degli Studi; Mariano del Friuli (GO) - Edizioni della Laguna.
- Plestenjak, A. (2006):** Poročilo o arheoloških izkopavanjih v nekdanji cerkvi sv. Katarine v Piranu. Piran, ZVKDS, OE Piran (tipkopis).
- Predan, P. (2010):** Koper, arheološko najdišče Koper. *Varstvo spomenikov*, Poročila, 46/09, 113–116.
- Prelog, M. (1957):** Poreč. Grad i spomenici. Beograd, Kolarčev narodni univerzitet.
- Prohinar, V. (2003):** Arhitektura koprskih samostanov. Spomeniškovarstvena problematika prenove, Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta (tipkopis seminarske naloge).
- Prohinar, V. (2005):** Samostan sv. Ane v Kopru, EŠD 3775. Zgodovinski opis, topografski opis, stavbnozgodovinski razvoj, predvidene raziskave in spomeniškovarstvena izhodišča za prenovo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta (tipkopis diplomske naloge).
- Prohinar, V. (2007):** Koper – cerkev sv. Frančiška Asiškega EŠD 8345. Stavbne raziskave. *Konservatorsko poročilo*. Piran, Zvkds, Oe Piran (tipkopis).
- Prohinar, V. (2008):** Koper, cerkev sv. Frančiška Asiškega. *Varstvo spomenikov*. Poročila, 44/2007, 99–101.
- Pucer, A. (2005):** Popotovanje po slovenski Istri. Koper, Libris.
- Quinzi, A. (2001):** Ex chiesa di San Francesco. Pittore attivo a Capodistria, seconda metà XIV secolo. V: Pavanello, G., Walcher, M.: Istria. Città maggiori. Capodistria, Parenzo, Pirano, Pola. Opere d'arte dal Medioevo all'Ottocento. Trieste, Università degli Studi; Mariano del Friuli (GO) - Edizioni della Laguna, 82–83.
- Radminič Bonin, Z. (2009):** Bratovščine v severozahodni Istri v obdobju Beneške republike. Koper, Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije Koper (tipkopis doktorske disertacije).
- Ruskin, J. (1900):** The stones of Venice, 1–3. London, George Allen.
- Sartori, A. (1986):** Archivio Sartori. Documenti di storia e arte francescana. II/1–2, La provincia del santo dei Frati Minori Conventuali. Padova, Biblioteca Antoniana, Basilica del santo.
- Schenkluhn, W. (2000):** Architektur der Bettelorden. Die Baukunst der Dominikaner und Franziskaner in Europa. Darmstadt, Primus.
- Schiavuzzi, B. (1889):** La malaria in Istria. *Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria*, 5, 319–472.
- Semi, F. (1930):** Capodistria. Guida storica ed artistica. Capodistria, Cartoleria Antonio Tommasi.
- Semi, F. (1935a):** Il cenobio cassinese di San Nicolò d'Oltra. Capodistria, Pro Capodistria.
- Semi, F. (1935b):** L'arte in Istria. *Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria*, 47, 21–121.
- Semi, F. (1937):** L'arte in Istria. Pola, Società istriana di archeologia e storia patria.
- Semi, F. (1975):** Capris, Iustinopolis, Capodistria. La storia, la cultura e l'arte. Trieste, Lint.
- Semi, F. (1991):** Istria e Dalmazia. Uomini e tempi. 1, Istria e Fiume. Le figure più rappresentative della civiltà istriana e fiumana nei deversi momenti della storia con ampia bibliografia generale e particolare. Udine, Del Bianco.
- Squinziani, G. (1882):** Santo Apollinare di Gasello presso Capodistria. Capodistria, Gianfilippo Squinziani edit.
- Stele, F. (1960):** Umetnost v Primorju. Ljubljana, Slovenska matica.
- Sundt, R. A. (1987):** Mediocres domos et humiles habent fratres nostri. Dominican Legislation on Architecture and Architectural Decoration in the 13th Century. *Journal of the Society of Architectural Historians*, 46, 394–407.

- Šamperl, J. (1995):** Prispevki za kroniko sv. Frančiška v Piranu. Piran, Ljubljana, Slovenska minoritska provinca sv. Jožefa.
- Šamperl, J. (1998):** Novi prispevki za kroniko samostana sv. Frančiška v Piranu. Piran, Minoritski samostan sv. Frančiška.
- Šamperl, J. (2001a):** Prispevki k zgodovinoписju samostana sv. Frančiška Asiškega v Piranu (od leta 1900 do velikega jubileja). V: Dolinar, F. M., Vogrin, M.: Sedem stoletij minoritskega samostana sv. Frančiška Asiškega v Piranu 1301–2001. Ljubljana, Slovenska minoritska provinca sv. Jožefa, 65–84.
- Šamperl, J. (2001b):** Zadnja obnova samostanskega kompleksa sv. Frančiška Asiškega v Piranu. V: Dolinar, F. M., Vogrin, M.: Sedem stoletij minoritskega samostana sv. Frančiška Asiškega v Piranu 1301–2001. Ljubljana, Slovenska minoritska provinca sv. Jožefa, 409–425.
- Šamperl, J. (2002a):** Še nekaj prispevkov za kroniko samostana sv. Frančiška v Piranu. Piran, Minoritski samostan sv. Frančiška, Frančiškova družina.
- Šamperl, J. (2002b):** Življenje in delo frančiškovih bratov v Piranu v Carpacciovem času. V: Šamperl, J.: Še nekaj prispevkov za kroniko samostana sv. Frančiška v Piranu. Piran, Minoritski samostan sv. Frančiška, Frančiškova družina, 145–148.
- Šašel, J. (1989):** Koper. V: Guštin, M.: Koper med Rimom in Benetkami. Prispevki k zgodovini Kopra. Koper, Pokrajinski muzej, 5–14.
- Škofljanec, J. (2000):** Red manjših bratov (O. F. M.) in provinca sv. Križa. V: Krajnc, S., Brolih, P.: Frančiškani v Ljubljani. Ljubljana, Samostan in župnija Marijinega označenja, 9–77.
- Štefanac, S. (2000a):** Sakralna arhitektura. V: Štefanac, S. et al.: Dioecesis Justinopolitana. Spomeniki gotske umetnosti na območju kopske škofije. Ljubljana, Pokrajinski muzej Koper, 100–105.
- Štefanac, S. (2000b):** Umetnostnozgodovinski profil ozemlja kopske škofije v dobi gotike. V: Štefanac, S. et al.: Dioecesis Justinopolitana. Spomeniki gotske umetnosti na območju kopske škofije. Ljubljana, Pokrajinski muzej Koper, 28–35.
- Štefanac, S. et al. (2000):** Dioecesis Justinopolitana. Spomeniki gotske umetnosti na območju kopske škofije. Ljubljana, Pokrajinski muzej Koper.
- Štih, P. (2005):** Ženski samostan v Kopru leta 908. Prezrta najstarejša monastična ustanova na ozemlju Republike Slovenije. V: Mihelič, D.: Ad fontes. Otorepčev zbornik. Ljubljana, Založba ZRC, ZRC SAZU, 43–60.
- Tamaro, A. (1910):** Pirano. Trieste, La libreria Giuseppe Mayländer.
- Tamaro, M. (1892):** Le città e le castella dell'Istria. Parenzo, s. n.
- Tode, H. (1934):** Franz von Assisi und die Anfänge der Kunst der Renaissance in Italien. Wien, Phaidon Verlag.
- Todenhöfer, A. (2007):** Apostolisches Ideal im sozialen Kontext. Zur Genese der Bettelordensarchitektur im 13. Jahrhundert. Marburger Jahrbuch für Kunstwissenschaft, 34. Marburg/Lahn, 43–75.
- Todenhöfer, A. (2010):** Kirchen der Bettelorden. Die Baukunst der Dominikaner und Franziskaner in Sachsen-Anhalt. Berlin, Reimer.
- Tommasich, A. (1891):** I rettori di Egida, Giustinopoli, Capo d'Istria. Cronologie elenchi, genealogie, note ed appendice (Gedeone Pusterla). Capodistria, A. Tommasich.
- Tommasini, G. F. (1993):** Zgodovinski komentarji o Istri. Ljubljana, Kres.
- Tomšič, D. (1999):** Razvoj cerkvene arhitekture župnije sv. Mavra v Izoli. Annales, Series historia et sociologica, 9, 2, 459–478.
- Venturini, D. (1906):** Guida storica di Capodistria. Capodistria, Benedetto Lonzar.
- Villetti, G. (2003):** Studi sull'edilizia degli ordini mendicanti. Roma, Gangemi.
- Vogrin, M. (2001):** Napisani v samostanu in cerkvi sv. Frančiška. V: Dolinar, F. M., Vogrin, M.: Sedem stoletij minoritskega samostana sv. Frančiška Asiškega v Piranu 1301–2001. Ljubljana, Slovenska minoritska provinca sv. Jožefa, 383–396.
- Volpi, P. (2006):** Décor et architecture dans les églises dominicaines du Moyen Âge. Une mise en perspective. V: Bedouelle, G., Lion, A., Thévenon, L.: Les dominicains et l'image de la Provence à Gênes, XIIIe - XVIIIe siècles. Nice, Serre, 77–82.
- Vuk, M. (1983):** Minoritska cerkev in samostan sv. Frančiška v Piranu. Stavbna zgodovina in opis opreme 1. del. Goriški letnik, Zbornik Goriškega muzeja, 10. Nova Gorica, 129–151.
- Vuk, M. (2001):** Oris stavbne zgodovine cerkve sv. Frančiška in minoritskega samostana v Piranu. V: Dolinar, F. M., Vogrin, M.: Sedem stoletij minoritskega samostana sv. Frančiška Asiškega v Piranu 1301–2001. Ljubljana, Slovenska minoritska provinca sv. Jožefa, 85–106.
- Wagner-Rieger, R. (1957/1958):** Zur Typologie italienischer Bettelordenskirchen. Römische Historische Mitteilungen, 2. Rom - Wien, 266–298.
- Walcher, M. (2001):** Chiesa e convento di San Francesco. V: Pavanello, G., Walcher, M.: Istria. Città maggiori. Capodistria, Parenzo, Pirano, Pola. Opere d'arte dal Medioevo all'Ottocento. Trieste, Università degli Studi; Mariano del Friuli (GO) - Edizioni della Laguna, 214–215.
- Walcher, M., Quinzi, A. (2001):** Chiesa di San Francesco. V: Pavanello, G., Walcher, M.: Istria. Città maggiori. Capodistria, Parenzo, Pirano, Pola. Opere d'arte dal Medioevo all'Ottocento. Trieste, Università degli Studi; Mariano del Friuli (GO) - Edizioni della Laguna, 276–281.
- Zadnikar, M. (1960):** Konservatorska poročila. Umetnostni spomeniki in urbanizem. Valdoltra. Varstvo spomenikov, 7, 249–250.
- Zadnikar, M. (1970):** Romanska umetnost. Ljubljana, Mladinska knjiga.
- Zvkds Oe Piran (2008):** Koper. Cerkev sv. Frančiška Asiškega EŠD 8345. Konservatorski načrt. Piran, Zavod za

varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Piran (tipkopis).

Zvkds Nova odkritja (2011): Zvkds. Nova odkritja. <http://www.zvkds.si/sl/novice/nova-odkritja/foto/7777-/> (5. 8. 2011).

Žitko, S. (1989): Koprski obzidni pas in mestni tloris na karti Giacomina Fina iz leta 1619. Kronika, Časopis za slovensko krajevno zgodovino, 37, 1–2, 37–45.

Žitko, S. (1992a): Iz preteklosti mesta Koper. V: Žitko, S. et al.: Koper. Koper, Skupščina občine, Izvršni svet, 43–71.

Žitko, S. (1992b): Umetnostna in kulturna podoba skozi stoletja. V: Žitko, S. et al.: Koper. Koper, Skupščina občine, Izvršni svet, 73–121.

Žitko, S. (1993): Nekaj topografskih risb koprskega teritorija v času Beneške republike. Annales, Anali koprskega primorja in bližnjih pokrajin, 3, 3, 117–126.

Žitko, S. (2000): Koprška škofija in njeno ozemlje ob koncu srednjega veka. V: Štefanac, S. et al.: Dioecesis Justinopolitana. Spomeniki gotske umetnosti na območju koprške škofije. Ljubljana, Pokrajinski muzej Koper, 13–26.

Žitko, S. (2001): Zgodovina samostana od 17. do 18. stoletja. V: Dolinar, F. M., Vogrin, M.: Sedem stoletij minoritskega samostana sv. Frančiška Asiškega v Piranu 1301–2001. Ljubljana, Slovenska minoritska provinca sv. Jožefa, 41–63.

Žitko, S. (2002): Delovanje in razvoj muzejske ustanove po letu 1945. V: Hočevar, J.: Zbornik ob 90. jubileju Pokrajinskega muzeja Koper 1911–2001. Koper, Pokrajinski muzej, 77–103.

Žnidaršič, D. (1996): Zgodovinski oris samostana sv. Ane v Kopru. Poročila Slovenske frančiškanske province sv. Križa, 50, 4, 24–26.

Žugaj, M. (1989a): I Conventi dei Minori Conventuali tra i Croati dalle origini fino al 1500. Zagreb, M. Žugaj.

Žugaj, M. (1989b): Hrvatska provincija franjevac konventualca (1217–1559). Zagreb, M. Žugaj.

Župančič, M. (1989): Inter utrumque tuta. V: Guštin, M.: Koper med Rimom in Benetkami. Prispevki k zgodovini Kopra. Koper, Pokrajinski muzej, 15–20.